

2

PETRI RAMI

VEROMANDVI

Rhetoricæ Distinctiones

in Quintilianum,

A D

CAROLVM LOTHARINGVM

Cardinalem.

*Oratio eiusdem de studiis philosophia &
eloquentia coniungendū.*

PARISIIS,

Ex typographia Matthæi Davidis, via amygdalina, ad Veritatis insigne.

I 5 5 0.

3

PETRI RAMI
VEROMANDVI
Rhetoricæ Distinctiones
in Quintilianum,

A D
CAROLVM LOTHARINGVM
Cardinalem.

Bene (Mecænas optime) Græcorū
illo prouerbio præcipitur, Quam
quisque norit artē, in hac se exer-
ceat. Itaque tot annos, quot certē
non cæterorū more gloriari pla-
ceat, sed pro tenuissimo tanti temporis fructu
potius meminisse pudeat, in rhetoricis & diale-
cticis occupatus, an nō meo quodam iure facere
videar, si me in meis studiis & artibus velle eodem
argumento sapius exerceam? Dialecticæ & rhe-
toricæ artes ab Aristotele, Cicerone, Quintilia-
no confusæ sunt, argumentum vnum est, mate-
ries vna: aduersus Aristotelem & Ciceronē an-
tea disputari. Quid igitur est causæ, quamobrē
& Quintilianus in eandem quæstionem vocari
non possit? Aristotelis logica multis & virtuti-
bus carebat, & vitiis abundabat: multæ defini-
tiones, multæ partitiones argumentorum de-
fuerant: pro vna inuentionis arte decem locis

generalibus, causis, effectis, subiectis, adiunctis, dissentaneis, comparationibus, nominibus, partibus, finitionibus, testimoniis comprehensa, infinitæ tenebræ in prædicabilibus, prædicamentis, enuntiationibus, abundantia propositionum, inuentione medii, duobus analyticis posterioribus, topicis octo confundebantur: in simplicibus syllogismis non pauciores aggregabantur, de coniunctis nil præcipiebatur, de methodo omnino tacebatur, vsus artis vniuersæ nullus nisi in clamorosa de artis ipsius tam vanis præceptis, & sophistica altercatione tradebatur: nos arti virtutes quæ deerant, addidimus, vitia tam varia deteximus, &, vt spero, excidimus: vsus verum aperuimus, & rerum omnium communem demonstrauius. Ergo dialecticum hoc certamen & artis & vsus vehementer acriterque certauimus. Secundum certamen nobis aduersus Ciceronem fuit. Aristotelicas enim inuentionis, dispositionisque, imò verò etiam elocutionis tenebras ferè omnes ad rhetoricam transfulerat, & ex duabus artibus vnā confuderat, eamque ita confusam ad litigiosam ciuiliū cauillarum formulam traduxerat. Laudes inuentionis & dispositionis iam antè docueramus. Lucem quæ elocutioni & actioni deerat, frater meus Audomarus Talæus definitis & distributis & illustratis rerum generibus adiecit & exposuit: tenebras igitur duntaxat hîc excussimus.

Ecce autem Aristotelis & Ciceronis dialecticam & rhetoricam perturbationem Quintilianus sequitur, maiorem etiam ex seipso comminiscitur, omnesque omnium artium, de quibus aliquid legerat, vel audierat, scholas, grammaticas, mathematicas, philosophicas, lustronicas, palæstricas, rhetoricas, in suas institutiones amplectitur. Nos rhetoricam artem à cæteris artibus distinguimus, & de liberalibus artibus artem vnā, non omnium confusionem artium facimus: quæ sint eius propria separamus, inertes & inutiles argutias detrahimus, quæ desint indicamus, & Aristotelis tenebras sicut antè in Cicerone, sic nunc easdem propemodum in Quintiliano persequimur. Sed quoniam res eadem aduersus Aristotelem & Ciceronem antè tractata est, permulta & breuius & remissius agimus. Denique summa constantisq; rationis operamur, vt artium, in quibus adhuc studium operamque locauimus, vera & descriptio & exercitatio teneatur. Quot enim dies, imò quot annos & ætates fallacibus harum disciplinarum commentis misere traduci arbitramur? Vtinam maximo iuuentutis meæ dispendio tantam miseriam expertus non essem. Vtinam doctores & rhetoricæ & dialecticæ per nos admoniti de veritate rerum & vtilitate potius aliquando cogitent, quàm de iis, ad quæ semel audita, nunquam iudicata, simpliciter adhæserint, pertinaciter.

citer & obstinare decertent: fieret profecto ut succinctius artes institueretur, facilius intelligerentur, & vera usus aperta via, proprius exercerentur. Veruntamen per Deum immortalem (dicit aliquis) tantumne tibi tribuis, ut vitia aut virtutes in his artibus vidisse tibi videaris, quæ tantorum virorum aciem effugerint? Ego verò, Mæcenæ, ste enim, tuique similes, id est candidos, nullaque pueris opinione suffusos iudices appello) si Aristotelem in philosophia, Ciceronem & Quintilianum in eloquentia nihil esse dicam, non satis sanus esse videar. Fuerit igitur Aristoteles ingenio variis in rebus ac scientiis tam acuto, quam possit Aristoteles quisquam cogitare: ingenii enim abundantiam quandam incredibilem in eo philosopho esse confiteor: Alexandri liberalitate fretus, ex omnium gentium inuentis & libris naturalem scientiam compilauerit, omnes philosophos non solum phycos, sed ethicos, politicos sua logica vexauerit: syllogismi in iudicando, methodi in collocando tantum interdum adhibuerit, quantum in summo philosopho requiri possit. Ciceroni dialectica ista & inueniendi, & disponendi ornamenta paria si voles, attribue, nihil detraham: imò verò non solum libenter, sed etiam verè fortasse concedam, omnium hominū qui sunt, qui fuerunt, qui que postea futuri sunt, eloquentissimū fuisse: & vix tantam vel elocutionis (quanta in eius li-

bris cernitur) & pronuntiationis (quanta in historiis de eo memoratur) laudem sperari posse. De Quintiliano, faciam impudenter, si simile quicquam prædicem. Nam quanuis in eo sit ciuilis ad agendas causas facultatis commostrarum quædam prudentia, quanuis exempla quædam vtiliter collecta, attamen elocutionis, quæ summa laus eius esse possit, infinita est à Cicero-ne differetia. Nec enim in singulis verbis eadem est puritas, vel proprietas, vel elegantia. In coniunctis tanta est differetia, ut Cicero aureo quodam seculo, ferreo Quintilianus locutus esse videatur. Sed tamen ut temporibus illis diserti homines fuerunt, ita sane numeretur in disertis, qualis tamè fortasse nec esse possim, si velim, imò verò ne velim quidem, si possum: tales inquam, Aristoteles, Cicero, Quintilianus, tantique fuerint, an tamen qui vna aut pluribus virtutibus excelluerint, protinus eos omnibus excellere est necesse? protinus omnibus in rebus necesse est non homines, sed deos existimare? De maximis aliorum generum virtutibus, ubi vel Apollines, vel Ioues per me licet fuerint, hoc tempore nil quaeritur: de dialecticis & rhetoricis præceptionibus nunc agitur, quas etiam ferè omnes ab illis magna sui nominis gloria vel repertas primū, vel certè collectas ex aliis concedo: quin adiungo, si in hisce præceptionibus & accuratè iudicandis, & ordine collocandis tot menses ad-

hibuissent, quot annos ipse consumpsi, equidem non dubito longè veriores & distinctiores artes nobis relicturos fuisse. At res ipsa demonstrat ab his doctoribus multa quidem cumulata esse, sed non satis æstimata, hinc syllogismū requiro: non satis apto ordine disposita, hinc methodum desidero. Confirmo hæc eadē nostris institutionibus & verè iudicata, & rectè esse collocata. Quid ita? quia ad tractandū dialecticum & rhetoricū tum rationis, tum orationis vsum, vsum inquam, vel cum qui in libris Aristotelis, Ciceronis, Quintiliani perspicitur, dialecticæ & rhetoricæ artes Aristotelis, Ciceronis, Quintiliani fallaces & cōfusæ sunt: nostræ veraces & distinctæ, sicut & ars & exercitatio penitus explorata conuincit. Hoc primum, hoc medium, hoc summum contentionis meæ firmamentum est. Non abutor testimoniis hominum, qui mentiri possunt, sed constantis & naturalis vsus, quem tot annos maximo quotidianæ exercitationis labore persequor, vsus inquam veritate & rerum experientia confirmo. Quamobrè Mecænas, hac pulcherrima rectissimæ voluntatis conscientia fretus, nunquam quid sentiam de his artibus, quas profitebor, scribere erubescam, ad te præsertim non tam mecænatem meum, quàm cōmunem bonarum literarum fautorem, Galliæ nostræ diuinitus oblatum. Sed in vestibulo nimium diu moramur, ad rhetoricas distinctiones accedamus.

PETRI RAMI

VEROMANDVI

Distinctiones Rhetorica,

A D

CAROLVM LOTHARINGVM

Cardinalem.

Permagnum cui piā fortasse videbitur ac perdifficile, quod aduersus Quintilianū mihi propono atque instituo, ut oratorias eius institutiones non legitime descriptas esse doceam: præsertim cū oratorem & præclare definire initio, & rerū definitione comprehensarum deinde partes eleganter diuidere, & tandem singularum proprietatem partium ac naturam diligenter ad extremum & accurate persequi, omniāque singulari & consilio vidisse, & iudicio æstimasse, & methodo collocasse videatur. In hac autem disputatione Dialecticam, id est, verè & constanter differendi magistrā (quantum mihi licebit) adhibebo, quod res acutius & prudentius æstimetur. Quamobrem Dialc-

Orator vi-
tiose defini-
tus a *Quin-*
tiliano.

Etici omnes, id est, quicumque de hac quaestione vere
& constanter iudicare posita, adeste, animadvertite,
vestram sapientiam excitare, repellite procul a vo-
bis (si qui forte eiusmodi affectus animos vestros oc-
cupare parauerint) repellite, inquam, amorem, odium,
praesudicatum opinionem, leuitatem, inconstantiam,
temeritatem, & quantum firma ratio conuincer, quan-
tum conclusio certa conficiet, quantum denique veritas
ipsa (qua neque refelli, neque redargui possit) obtine-
bit, statim animis aequis & libentibus accipite. Pona-
tur igitur primum Quintiliani definitio, qua orato-
rem nobis suum explicauit, & ad hanc disputationem
referantur omnia, quae ex omnibus Institutionum Fa-
bianarum partibus referri conueniet. Oratorem (ait)
„ instituiimus illum perfectum, qui esse nisi vir bonus
„ non potest: ideoque non dicendi modo eximiam in eo
„ facultatem, sed omnes animi virtutes exigimus. Hunc
oratorem Quintilianus nobis instituit, quem postea li-
bro duodecimo virum bonum bene dicendi peritum si-
militer definit, & illas animi virtutes exponit, iusti-
tiam, fortitudinem, temperantiam, prudentiam, item
philosophiam totam, legum scientiam, & cognitio-
nem historiarum, & alia pleraque laudum orna-
menta. Quid igitur contra istam oratoris finitionem
dici potest? Ego vero talem oratoris definitionem
nam & inanem mihi videri confirmo: quam ob rem
quia superuacanea & vitiosa cuiusvis artificis est de-
finitio, quae plus complectitur, quam est artis institutio
comprehensum. Artifex enim ex artis ratione definiens

ducat quantum artis veris & propriis decretis inclu-
sum sit, tantum tribuatur artifice, nihil praeterea de-
finitio enim non solum est explicatio rei brevis & a-
perta, sed etiam rei quae definitur ita propria, ut om-
ni, solique perpetuo consentiat. Grammaticus defini-
tur peritus recte loquendi & scribendi: non definitur
peritus loquendi, scribendi, & cantandi. Quid ita?
quia de postremo nihil est in grammatica descriptum.
Geometra non definitur peritus metiendi & medendi.
Quid ita? quia nullum est in geometria praeceptum,
quod doceat mederi. Axioma igitur nostrum tenea-
mus, & hoc syllogismi fundamentum ponatur.

Artificis definitio vitiosa est, quae plus complecti-
tur, quam est artis finibus inclusum.
tum hoc posito fundamento assumamus:

At artificis oratorij definitio nobis a Quintiliano
tradita plus amplectitur, quam est artis fini-
bus inclusum.

Rhetorica enim ars non est, quae omnes animi virtu-
tes explicet. De virtutibus moralibus & de virtuti-
bus intelligentiae ac mentis proprie permulta & ele-
ganter Ethici philosophantur: de arithmetica, geo-
metria, mathematici: de reliquis tot tantarumque
rerum scientiis, quae sunt etiam virtutes animi, docti
& sapientes homines suis separatim studiis, non rhe-
tores commentantur. Concludo igitur,

Quare Fabiana ista oratoris definitio vitiosa est.
At dicit Quintilianus, Philosophia moralis & illa
ipsa virtutum doctrina rhetorum propria est, non phi-

Moralis
philosophia
non est pars
Rhetorica
ut putat
Quintilianus

losophorum: & nunc perfectus orator informatum, qui
 non potest existere, nisi omnes animi virtutes asssecutus.
 Quid si autem hoc utrumque alienum est & falsum?
 nonne summa complexionis & syllogismi tenebimus?
 Agite igitur, quaramus quamobrem virtutum disci-
 plina Rhetorica pars estimari possit. An quia & ci-
 uitatem & ciues orator regere debeat, idcirco disci-
 plina moralis rhetorica propria quadam pars erit? Sic
 " sane Quintiliano videtur, cum ait, Neque enim hoc
 " concesserim, rationem recte honesteque vite (ut qui-
 " dam putauerunt) ad philosophos relegandam, cum
 " vir ille civilis & publicarum priuatarumque rerum
 " administrationi accommodatus, qui regere consilii vr-
 " bes, fundare legibus, emendare iudiciis possit, non alius
 " sit profecto quam orator. Quare tamen si me fateor vsu-
 " rum quibusdam (qua philosophorum libris continetur)
 " tamen ea vere iureque contenderim esse operis nostri, pro-
 " prieque ad artem oratoriam pertinere. Sic Quintilia-
 " nus loquitur, & ita cogitat, ut oratoris nomine deum
 " quendam mortalem omni virtute scientiaque perfectum
 " & absolutum in republica principem appellet, non vnius
 " artis hominem cogitet. At hoc tempore de vna quadam
 " arte & virtute, non de omnium artium & virtutum
 " absolute praeceptum Quintilianus sibi proposuit:
 " & rhetoricam de liberalibus artibus vnam quadam
 " esse putat, non vero communem esse artem rhetoricam,
 " idemque rhetoricam esse, quod artem, quod scientiam,
 " quod virtutem existimat. Nullam enim in his orato-
 " ris libris civilis facultatis scientiam, nullam vite &

officiorum disciplinam, nullam denique istarum lau-
 dum (quas oratoria artis partes esse dicit) doctrinam
 in Rhetorica partibus descripsit. Quinque Rhetoricae
 artis partes (de quibus postea dicam) Quintilianus
 esse iudicat, inuentionem, dispositionem, elocutionem,
 memoria, actionem: non plures, non pauciores esse pu-
 tat. Attamen in earum partium nulla philosophiam
 moralem (quam nunc rhetorica tribuit) collocat. Dia-
 lectica vero huic homini vehementer defuit: a qua si
 didicisset in omni arte atque scientia causas rerum &
 veras, & proprias, & primas exquirendas esse, lon-
 ge aliter oratorem definiendum censuisset: longe aliter
 de proprietate artium sibi philosophandum cognouis-
 set. Duae sunt vniuersae & generales homini dotes a
 natura tributa, Ratio & Oratio: illius doctrina dia-
 lectica est, huius grammatica, & rhetorica. Diale-
 ctica igitur generales humanae rationis vires in cogi-
tandis & disponendis rebus persequatur. grammati-
 ca orationis puritatem in etymologia, syntaxi, & pro-
 sodia ad recte loquendum, in orthographia etiam ad
 recte scribendum interpretetur. Rhetorica orationis or-
 natum tum in tropis & figuris, tum in actionis digni-
 tate demonstrat: ab his deinde generalibus & vniuer-
 sis velut instrumentis aliae artes sunt effectae: arithme-
 tica in numeris, geometria in lineamentis, aliaque in
 rebus aliis: quae si distincta propriis finibus & conclu-
 sa fuerint, certe quod grammatica suo iure docebit, rhe-
 torica non confundet, quod utraque perspicue descri-
 pserit, dialectica non attinget: vsus earum coniunge-

Gramati-
 ca, Rhetor-
 ica, Dia-
 lectica, dis-
 tinctiones.

etur, ut eadem sit oratio, quæ & purè & ornate & sapienter & loquatur & dicat, & sentiat: prece-
stita tamen purè loquendi, & ornate dicendi, & sa-
pienter sentiendi distinguuntur, neque confundentur.
Quare Quintilianus ex hac rerum dialectica distin-
ctione rhetoricam sic definire debuit, ut ei doctrina
propositam propriè & subiectam materiam à cete-
ris artium materiis distinctam & separatam primò
comprehenderet uniuersam, deinde per partes didu-
ctam declararet. Atque ut istam rationem conclu-
dam, syllogismos duos repetam:

Si philosophia moralis pars esset Rhetorica, in ali-
qua eius parte explicanda esset.

At id nusquam vel à Quintiliano sit, neque fieri
omnino debet.

Non est igitur pars Rhetorica. Item,

Partes materiae (quæ Rhetoricae arti subiecta est)
duæ tantum sunt, elocutio & actio.

Rhetorica autem artis partes, sunt illius materiae
partes, eisque omnino respondent.

Rhetorica igitur partes duæ tantum sunt, elocu-
tio & actio.

At Quintilianus instabit, ut facit, in eodem propo-
sito, & acrius videlicet urgebit, quod Rhetorica sit
virtus (id enim est libri secundi capite secundo) quod
orator esse nisi vir bonus nemo possit (quod est duode-
cimi libri capite primo) & idcirco, opinor, virtutis
doctrinam Rhetoricæ partem esse concludet. Quod utrun-
que tamen ad opinionem Quintiliani falsum videri

Rhetorica
non est vir-
tus moralis,
ut Quinti-
ilianus pu-
at.

necesse est. Rhetorica enim virtus est quidem, sed mor-
alis & intelligentie. Nam omnes honesti & liberales ar-
tes, quas tamen qui habeant, patiuntur improbiissimi ho-
mines esse. Non est autem moralis virtus Rhetorica (ut
putat Quintilianus) ut qui ea præditus sit, non bonus
esse non possit: quauis id Quintiliano philosophi qui-
dam Stoici (ut libro secundo significat) hisce confecta-
riis acutè colligere videatur. Consonare sibi in facien-
dis & non faciendis virtus est, nempe prudentia. Er-
go consonare sibi in dicendis & non dicendis virtus
erit. Item, si virtus est, cuius initium à natura datum
est, Rhetorica virtus erit: quia eius initium est à na-
tura. Verum hæc utraque tam acuta conclusio contor-
ta & fallax est. Nam neque prudentia moralis est vir-
tus, sed intelligentia & metus est virtus: nec ideo Rhe-
torica virtus moralis erit: & absurdum est ea virtutes
morales putare, quorum initia à natura sint, quasi non
magis sint initia vitiorum à natura, quam virtutum.
Quare Quintilianus philosophi isti decipiunt, & illi
fraudulentum sophisma pro certo syllogismo cotexunt.
pergit tamen Quintilianus, & a seipso affert, Dia-
lectica est virtus, ergo Rhetorica. Immutet totum
contrà Quintilianus, & rectius concludet, Dia-
lectica non est moralis virtus, quæ virum bonum possit
efficere: quare neque Rhetorica. Tum addit, Orator ni-
hil potest in laudando, nisi honestorum ac turpium
peritus, in iudiciis, si iustitia sit ignarus, in turbulētis
populi minis, si timidus. Quid tum Quintiliane? An
qui naui & honesta & iusta, honestus & iustus est?

Quotusquisque heluo est & sicarius, qui quid honestum iustumque sit ignoret? Si timidus sit orator in causa Milonis, non bene dicet (ait) Quid tum postea? An ideo Rhetorica erit fortitudo? Non poterit sane grammaticus recte loqui, si timeat, quia loqui pro brevibus, aut brevis pro longis timore conturbatus enuntiabit & memoria conturbata barbarissimos & solacissimos faciet. Ergo grammatica virtus moralis est? quoniam fuerit ista complexio? Aliud vero est alterum alteri esse necessarium, aliud eius esse parte & membrum. Dixeris sane virtutem moralem utilem, & ad omnium artium usus accommodatam, non inficiabor: artem ullam virtutem esse moralem nequaquam tamen concedam. Postremum etiam quisquilias ineptissimas Quintilianus colligit, quod in bestiis sit virtus, & in latronibus fortitudo: nec mirum ideo, si sit eloquentia moralis virtus. At Quintilianus iam non videtur Dialectica expertus & ignarus esse, sed universa omnino philosophia, & eius maxime philosophia, qua de virtute precipit. De virtute morali loqueris Quintilianus, qua bonos, & honestos, & laudabiles efficiat cultores sui, neque tamen consideras quid loquere, cum bestiis ea & latronibus attribuas. Meliora verba quasso imposterum, vel meliora potius consilia meditare. At enim non quiescit Quintilianus tamen: duodecimo libro ad istam questionem relabitur, & similes apinas aggregat. Mens mala Rhetorica vacare non potest (ait)

„ Item maxima pars Rhetorica est de bono & aequo, tum

„ Virtutis authoritas valet ad persuadendum. Quorum

duo prima perridicula & perabsurda sunt: tertium illi simile est, Timidus orator non bene orabit. Veruntamen ista pratercamus. Atque interea neque philosophiam moralem Rhetorica partem, neque ipsam Rhetoricam omnino moralem virtutem esse teneamus, ut Quintilianus existimavit. Veniamus ad illud potius (quod ait) a se nunc oratorem perfectum informari, qui non possit esse nisi omnibus animi virtutibus instructus & ornatus: & idcirco moralis philosophia Rhetorica pars & in oratoris definitione virtus collocanda sit: hoc enim reliquum est quo videatur error hic universus posse sustineri. Enimvero si perfecti oratoris nomine iam nunc informatur politicus ille vir, qui publicas & privatas causas civium suorum tractare dicendo, qui virtutis autoritate, qui que orationis suavitatem possit animos audientium impellere quo velit, qualem significat poeta,

Tum pietate gravem, ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus adstant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

si, inquam, vir ille politicus omnibus artibus & virtutibus instructus a Quintiliano definitur: de tam multis artibus & virtutibus non una Rhetorica, sed omnes artes & virtutes (quonia ex his constat politica illa facultas) exponenda describendaque essent Quintiliano, grammatica, rhetorica, dialectica, mathematicae artes, philosophia tota. At Quintilianus id non fecit. Quare Quintilianus perfectum illum oratorem (quem dicit) non informat, sed (ut ante dixi) unam

b.i.

quandam de liberalibus disciplinis disciplinam cogitat: quam ut mirabiliore faciat, hoc modo conturbat, & seipsum hac ratiocinatione decipit, Nō potest perfectus orator esse sine philosophia: Ergo philosophia pars est rhetorica. Verū Quintilianum hic ego dupliciter lapsum esse arguo & reprehendo, & quod argumento falso, & quod argumentatione captiosa tam imprudenter utatur. Neque enim verum est rhetoricam sine philosophia morali exerceri, & quantum liceat, perfici non posse. Potest enim nondum percepta philosophia moralis scientia omnium elocutionū doctrina & troporum & figurarum, item omnium actionū varietas & vocis & gestus propositis primū oratorum & poetarum exemplis explicari, ut ista dicendi laudes illic aperiantur & exponantur, & imitationis genere tum scribendo, tum dicēdo exprimantur, atque omnino tandem quouis exercitationis modo tractetur & exerceantur. Duæ autem illæ partes, elocutio & actio, rhetorica artis partes solæ veræ sunt, ut antea demonstravi: atque sic est docendarum artium ordo, ut prima cum sit grammatica, sine reliquis intelligi & exerceri possit: secunda rhetorica sine grammatica non possit, sine ceteris omnibus autē possit. & ut grammaticus perfectus, id est præstans & excellens (perfectum enim omnino nihil est nec in natura, nec in arte, nec in usu, quibus tamen artes verè perficiuntur) sed tamen, inquam, ut grammaticus perfectus dicendus est, qui omnes artis suæ perfectiones est consecutus: sic orator plane perfectus habendus est, qui oratoria doctrina

consummatas & perfectas laudes adeptus est: alioqui si plures artes adiungas, fuerit sanè hominis qui eas habeat, perfectio maior, singularum sanè artium perfectio maior non erit, sed multarum perfectio artium coniuncta erit: perfectio & absolutio Arithmetica, non est geometria perfectio: artium enim perfectiones ex ipsis artibus æstimandæ & metiendæ sunt, non extrinsecus ex alienis rebus accersendæ. Quamobrem qui puer in dicēdo & tropis & figuris variare orationem didicerit & ornare: item & voce & gestu congruenti pronuntiare: si mihi perfectus orator erit, siquid perfectum in artibus existimandum est, quia omnes artis oratoriae perfectiones, id est, virtutes & laudes sit amplexus. Quod ipsum Quintilianus lib. 2. (sed quid agat imprudens) confirmat. Finē oratoris non esse persuadere ait, quia id in euentu fortuito (quem ars præstare sua vi non possit) positum sit, sed bene dicere, ut qui bene dixerit, quanvis non vincat, tamen finem sit affecutus, quoniam id quod arte continetur, effecit. Nam, ait, & gubernator vult saluam naue in portum peruenire: si tamen tempestate fuerit abreptus, non ideo malus erit gubernator, dicetq; notum illud, dum clauum rectum teneam. Hic Quintilianus & verè & magnifice sentit finem, id est, absolutam perfectionem rhetorice non esse in rebus alienis & externis, sed in propria artis ipsius potestate. Quare non pudeat Quintilianū, si non à nobis, à Quintiliano certe ipso de tanto errore admoneri. Dicit initio rhetoricam perfectam sine philosophia non esse, dicit contra postea rhetoricam totam

in sese conuersam esse, & eius finem atque perfectionem non extrinsecus aliunde pendere, sed ipsa arte omnino penitusque contineri. Quare concludamus sine philosophia Rhetorica perfici atque absolui posse. Attamen vide quātam licentiam, iuris nostri aequitas fiduciaque nobis largiatur. Conuici tot argumentis fallacia argumenti, quo Quintilianus inductus est: concedo tamen ac permitto, ut id omne verissimum & certissimum iudicetur, si, quod vult Quintilianus, hinc effici possit. Esio igitur non possit sine reliquis artibus ac virtutibus, non possit sine philosophia rhetorica usus perfectus & absolutus esse: an tamen consentaneum fuerit, Rhetorica partem statuere quicquid ei utile commodumque fuerit? Dicatur de Dialectico, de Arithmetico, quod de oratore Quintilianus dicit: non potest Dialecticus, non potest Arithmeticus sine rerum omnium scientia perfectus esse: quoniam omnium artium (qua ad humanitatem pertinent) usus comuni quodam vinculo connexus, & quasi cognitione coniunctus est: quis tamen credat Dialecticum & Arithmeticum recte definiri, si dicatur vir bonus differendi vel numerandi peritus, dicaturque omni scientia & virtute perfectus? Aliud est aliquid esse necessarium, aliud est esse proprium: non potest tectus domus sine fundamento, sine terra solo, sine Deo denique esse: ergo definiendo tecto omnia ista comprehendam. Nimis absurdus hic error fuerit. Quare Quintilianus & in argumento, & in argumentatione labitur. At populus sic oratorem appellauit (inquies) sator, inquam, & hanc definiendi oratoris tam

Non quia
philosophia
necessaria
esset orato-
ri, ideo pars
esset rhetorice.

Oratoris no-
men vide.

insitam insitiam ab imperita plebecula inscitia profectam concedo. Vocabatur ut in Graecia ῥητορ primus, sic deinde in Italia orator is, qui causas ciuium ageret, quales aduocati sunt, qui nunc vocantur, & a rhetorica rhetores, ut a gramatica gramatici dicti sunt: quia primum rhetorica praecepit de tropis, de figuris, & de his rebus quae rhetorica propriae essent, nullius praeterea disciplinae communes. Deinde cum rhetores disciplinae suae adiungerent, quae dialecticorum essent, inuentionem, dispositionem, memoriam, multa etiam alia confunderent, rhetoris nomen retentum est, tandem etiam sub eodem nomine & leges, & philosophia, & mathematicae artes, & historia, & virtutes sunt exaggeratae, & orator is appellatus, qui hac omnia cum eloquentia iunxisset. Verum in tradendis artibus non arbitror incertum vulgi errorem, sed certam veritatis legem sequendam esse. Constet igitur vitiosam & redundantem esse definitionem, qua nobis oratore Quintilianus informauit: constet philosophia morale rhetorica parte non esse, cum ad nullam rhetorica partem referatur: constet parte non esse, quia in nulla materiae subiectae parte contineatur: constet stoicorum rationes falsas & captiosas esse: constet denique magnificam istam oratoris definitionem vanitatis plenam, veritatis inanem esse. Sed satis de oratoris definitione, in qua tametsi Quintilianus nec satis acutus esse, nec satis accurate differere videatur, acutior fortasse ac prudentior in partitione quae sequitur, erit. Summa igitur operis Quintiliano ad exornandum

Partitio
Quintilian.

oratore propositi partitio in duodecim libros includi-
 tur: Primus liber, ait, ea quæ sunt ante officium rhetoris
 continebit. Secundo prima apud rhetorem elementa, &
 quæ de ipsa rhetorica substantia quaruntur, tractabimus.
 Quinque deinceps inuentioni: nam & huic dispositio
 subiungitur. Quatuor elocutioni (in cuius partem me-
 moria ac pronuntiatio veniunt) dabuntur. Vnus acce-
 det in quo orator ipse informandus est, & qui mores
 eius, quæ in suscipiendis, discendis, agendis causis ratio,
 quod eloquentia genus, quæ agendi debeat esse finis,
 quæ post finem studia, quantum nostra valebit infr-
 mitas, differamus. Hæc Quintiliani partitio est, in qua
 diligentiam Quintiliani magnam, ut in definitione
 quidem video. Omnia enim quæ Græci, quæ Latini de
 oratore tradiderunt, in vnum locum collegit: iudicium
 autem requiro. Eius autem partitionis (exceptis pau-
 culis quæ in elocutionis & pronuntiationis doctrina
 traduntur) cetera partim falsa, partim inepta, om-
 nia certe sine dialectico lumine confusa & aliena esse
 confirmo. Primus liber (ait) continet ea quæ sunt ante
 officium rhetoris. Sunt igitur, inquam, ista Rhetorica
 artis aliena, nec cum de rhetorica scribitur, in præcep-
 tis ponenda. Atque in his rebus alienis quatuor scho-
 la formandi pueri, qui futurus sit orator, a Quintilia-
 no describuntur. Prima schola tribus primis capitibus
 ita schola traditur, de prima pueri infantis educatione, quod ad
 nutrices, parentes, sodales, pedagogos, literas Græ-
 cas & Latinas ad discendi & tempus, & locum, &
 modum, & ad initia denique mox cognoscendarum

Prima pue-
 ritie schola
 traditur, de
 prima pueri
 infantis edu-
 catione, quod
 ad nutrices,
 parentes, so-
 dales, pedago-
 gos, literas Græ-
 cas & Latinas
 ad discendi &
 tempus, & lo-
 cum, & ad ini-
 tia denique mox
 cognoscendarum

artium, de literarum ordine, de scribendo, legendo,
 de memoria, de pronuntiatione attinet. In quibus li-
 cet res vera & notabiles sint, & ad primam puerilis in-
 stitutionis scholam necessarie, cum tamen tam multi
 & Latini, & Græci scriptores de hac prima pucro-
 rum educatione & schola, tam multa literis prodide-
 rint, quis unquam Rhetorica institutionis hoc esse di-
 xit? quis in Rhetoricas institutiones ut proprium ali-
 quid inclusit? An non est ista & Senatoris, & Impe-
 ratoris, & iureconsulti tam propria doctrina, quam
 oratoris? Artes non solum veris, sed etiam propriis in-
 stitutis informandæ sunt: atque aliud est esse aliquid
 utile, & verum, & laudabile, aliud esse alicuius ar-
 tis proprium. Hæc igitur schola Rhetorica artis nihil
 est, neque hic cogitatio perceptioque rerum, sed æstima-
 tio Quintiliano, sed syllogismus defuit: Vna enim
 conclusio ista omnia inducere poterat,

Quæ artium præceptis includi debent, sunt earum
 propria:

Hæc non sunt Rhetorica propria:

Ne igitur huc includantur.

Neque porro huc recurramus, Non potest orator sine
 hac educatione puerili existere: causa ista remotior est,
 Non potest fortasse esse medicus perfectus sine eadem di-
 sciplina, non audia tamen in medicina de isto puerili
 ludo præcipientem medicum. Nquem proximis capiti-
 bus secunda schola grammaticus ludus aperitur, de
 qua primum idem sentiendum, quod de superiore: sint
 ista præcepta vera, sint utilia, sint oratori futuro ne-

b. iij.

Secunda
 schola quæ
 est gram-
 maticæ, &
 rhetoricæ
 aliena.

cessaria, quid tum? An idcirco in oratoris institutionibus admiscenda? Nonne philosopho sunt eadem Grammaticæ studia necessaria? Quis philosophum tamen ferret in philosophia de Grammaticorum artibus balbutientem? Hæc oratori quidem ignoranda non sunt: non nego: Verum cognoscantur a Grammaticis, & cognita adferantur ad Rhetoricā. Syllogismus idcirco erroris huius, qui prioris iudex esto. Non est ista schola oratoris propria: ex oratoria igitur arte tollatur. Sed tamen in ista schola vehementius offendit Quintilianus, quam in prima. Nec enim res alienas & improprias hic esse tantum dico, sed falsas & in arte & in artis exercitatione. In Grammatica enim par fere & idem Quintiliani error est, atque in tota Rhetorica. Grammatica partes duas facit methodice & historice: illi recte loquendi & scribendi scientiam, huic enarrationem poetarum subiicit: in illa priore præcipit quædam, sed confuse de accentu literarum & syllabarum, de etymologia partium orationis, de syntaxi, de orthographia: quæ Grammatica & omnes & solæ partes sunt. Ad posterioris partis necessitatem subiicit grammatico ad poetæ explicandum, historias, musicam, astrologiam, philosophiam, rhetoricam ipsam denique, cuius tamen famulam quandam grammaticam esse velit. Qui error ex imperitiæ plebeculæ (ut de oratore dictum est) errore profectus est. Dicebatur enim quondam grammatici vulgo, qui in literis pueros instituebat, & eis poetæ enarrabant, quo in munere adhibenda esset artium præter grammaticam variarum cognitio. Nec tamen

Grammatica vitiosa
partitio.

Grammatici
nomen unde.

Vulgus intelligebat doctorem illum, qui in poetis explicandis variis artes doceret, esse quoque & historicum, & musicum, & astrologum, & philosophum, & rhetoricæ peritum non autem grammaticum tantum. Verum Quintilianus in explicandis doctrinæ præceptis acutius, quam vulgus discernere ista debuit, & intelligere historice (quam dicit) nullam esse grammaticæ partem. Nam si magister iste in declarando poeta non exerceat solum artes & etymologie, & syntaxis, & prosodia, & orthographiæ ad purè & propriè loquendum & scribendum, sed ethicam scientiam adiungat ad mores exponendum, astrologiam ad ortus & occasus siderum declarandum, & ceteras artes ad res illis subiectas artibus exprimendum, certe id faciet non grammaticæ, sed illarum disciplinarum facultate. Quod idem Quintilianus lib. 2. capite 1. fere ait, sed per imprudentiam multa conturbat. Quamobrem, ut de plerisque aliis in his sex capitibus taceam, partitio ista grammatica in methodicam & historice falsæ est, non modo ista tot capitum schola a rhetoricis institutionibus est aliena. Ab hac tam elegantis, tamq; dialecticæ descriptione grammaticæ artis transit Quintilianus ad eius exercitationem de authoribus grammatico explicandis, de doctoris officio, de descriptione pueri. Solos autem iubet poetæ Homercum imprimis & Virgilium pueris prælegendos esse: in quo vehementer ab eo dissentio. Nam ut poetæ ad excitandum variis affectibus teneri adhuc ingenium, ad prosodia (cum versuum legibus syllabarum quantitas intelligatur) rationem legendos

Grammatica
exercitatio
non recte
tradita.

in parvis tamen duntaxat & exiguis rebus existimo, sic ad oratoriam verborum copiam ac forensam & civilem elocutionis usum, ad proprietatem & elegantiam dictionis comparandum epistolas Ciceronis, quam elegias Ovidij, & fabulas Terentij, quæ sermonis fere quotidiani similes sunt, quam eclogas Virgilij malim. Alia siquidem est carminis, alia orationis elocutio.

Quære Atque hac occasione tam alienæ institutionis factum
Quintilia fortasse est, ut Quintiliani à Cicerone tam longè abes-
si dictio Ci set oratio, quoniam non imitandam Ciceronis & ora-
ceroniane torum Ciceronis similitum, sed poetarum dictionem sibi
tam disti- proposuerit. Labitur igitur hic primum Quintilianus,
milis. quod poetas solos pueris proponat. Iubet deinde ut in docendo & explicando poeta, grammaticus præstet illa quidē minora methodices munera de pedum proprietate, de significatione verborum: sed maiore cura, inquit, tropos, figuras verborum & sententiarum doceat: præcipue vero illa infigat, quæ in æconomia virtus, quæ in decoro rerū, quid persona cuique cōueniat, quid in sensibus laudandum, quid in verbis, ubi copia profuerit, ubi modus. Hæc Quintilianus de grammatici officio, ubi videmus de duabus grammaticæ partibus (quas fecit) methodicæ (quæ sola propria eius artis tantum erat) pene contemni: historice, quæ grammaticæ nihil esset, vnicè cōmendari. Verum enimvero o Quintiliane, differat hic magister, aliena ista quamvis excellentiora & rhetoricorum ac philosophicorum studio (quorum propria sunt) temporibus reseruet. Illa autem disciplina suæ propriæ subiecta omni cura diligentiaq;

Gram-
matici offi-
cium non
recte de-
scriptū.

tractet & exerceat. hic commoretur, hic habitet, hoc munus suū omnibus modis exornet, explicet in dictionibus singulis primam & nativam significationem, tum phrasim & elocutionis ratione exemplis illustret, sit assiduus in exigendis literarum sonis, in accentus observatione, in orthographia, denique hoc ad se pertinere & totum & solum arbitretur, ut puerum sibi in disciplinam traditum recte & loqui & scribere doceat: de maioribus autē illis & altioribus quæ tam vehementer hic commendas, tantum duntaxat adhibeat, quantum satis erit ad hoc methodices, quod aspernaris, munus tuendum. *Ubi vero puer grammaticæ partes omnes & loquendo & scribendo diligenter exercuerit, tum rhetoricas meditationes in tropis & figuris, philosophicas in reliquis laudibus adhibebit. Quod idem Quintilianus ipse postea ait, sed imprudens, ut alias tam sæpe, seipsum conturbat: sic enim ait huius libri capite septimo, Hæc fere sunt emendatæ loquendi scribendiq; partes, duas reliquas significatè & ornate discēdi non quidē grammaticis aufero, sed cum mihi officia rhetoricis supersint, maiori operi reseruo. Et postea capite 1. li. 2. queritur a grammaticis occupata esse rhetorici officia. Grammatica doctrina est bene loquendi & scribendi, ait Quintilianus: Attamen idē Quintilianus iubet ut grammaticus doceat potius & ornate ex tropis & figuris, & sapienter ac decorè ex consilio, iudicio, prudentiaque rerum, quam bene loqui & scribere. At ista grammaticæ sola sunt, illa sunt rhetoricæ ac philosophiæ. Quare Quintilianus grammatici doctoris pro-*

Gramm.
47.

*cuīda et
rūta
rām
rām
rām*
 pria officia isto modo non describit, sed aliena & im-
 propria valde imprudenter confundit: in superioris
 illius erroris laqueos rursus incidit. Postremum est in
 " exercitatione grammaticæ artis, ut puer, ait Quinti-
 " lianū, poetarū sibi propositōrū versū soluat, mox
 " mutatis verbis interpretetur, tum paraphrasi audacius
 " vertat, breuiter quædam & exornet, sententias propo-
 " sitas subiectis rationibus explicet. Verū puer iste Ro-
 manus doctōri grammatico commissus quomodo Ho-
 merum mutatis verbis explicabit, qui Homeri verba
 nisi prius à magistro sibi exposita intellecturus non
 fuerit? Neque enim Græco grammatico Romanus puer
 instituendus traditur, ut parta orationis facultate ad
 res aliis utatur: unde enim parta illi infanti esset? sed
 ut sermonis facultatem audiendo, legendo, imitando
 consequatur. Et hic tertius exercitationis error par est
 secundo. Et enim grammatico præceptori in docendo,
 sic nunc eiusdem artis auditori in discendo, non gram-
 matica, sed rhetorica, sed cōfirmatæ iam planè & ar-
 tis & exercitationis munus imponit. Quamobrè Quin-
 tilianus in hac secunda schola longè grauius errat,
 quam in prima. Illic enim res alienas tradebat, hic etiā
 falsas conturbat: & in arte grāmatica, cuius partem
 historien facit, & in artis exercitatione, tum quod so-
 los poetās legendos proponat, tum quod magistrum &
 discipulum isto modo instruat. Atque hic non dico in
 conquirendis & inueniendis rebus Quintiliano curam
 defuisse, sed iudicij prudentiā, sed syllogismi rationem
 vehementer in eo desidero. Reliquis primi libri tribus

capitibus duæ quædam nouæ scholæ Fabiano oratori
 describuntur: in quarum altera mathematicas artes
 cognoscat, in altera ad vocis & actionis dignitatem
 comædos, tragædos, & palestritas magistros adhibeat.
De mathematicis autem magis, quam de grammaticis
mirum est in rhetoricis artibus ita præcipi, quanquam
nihil admodū Quintilianus præcipit, sed tamen finge
 mathematicas artes singulariter à Quintiliano in-
 strui, quis erudiendæ iuuentutis hic ordo fuerit? Rhe-
torica in elocutionis & actionis ratione, dialectica in
 præceptis & inuentionis & dispositionis omnibus ma-
 thematicis artibus generalior & cōmunior est, & ab
 illis vniuersis scientiarum fontibus singulares hi ma-
 thematici tanquam fontes fluxere. Cognitionis igitur
 ordine & rhetorica & dialectica præcedunt: mathe-
 mata omnia sequuntur: nec contra pro Quintiliano dici
 potest, olim sic artes ipsas pueris traditas esse. Nam ma-
 thematicæ artes primæ & diu artes solæ fuerunt, nec
 aliæ poterant prius explicari, quæ nullæ essent. Quādiu
 enim lingua fuit integra, grammatica nulla ferè fuit,
 & de rhetorica nihil admodum ante Isocratē fuerat
 institutum. Verū cum res non doceri solū & percipi,
 sed facile & doceri & percipi repertis ad id artibus
 possint, non iam quid solitum sit aliquando fieri, sed
 quid tandem oporteat fieri, querendum esse arbitror.
Præcipiunt vna quasi voce omnes omnium magistra-
rum scholæ, progressiones & institutiones artium ab
vniuersis ad singularia tendere. Quare grammati-
 cam, rhetoricam, dialecticam præcedere: mathematicas

Tertia scho-
 la confusa
 de mathe-
 maticis ar-
 tibus, quæ
 post rheco-
 rica deinde
 sunt, nō or-
 dine præ-
 postero con-
 fundenda.

Quarta
schola apud
comædos &
tragædos,
& palaestri-
tas inepta.

artes sequi necesse est. Hoc Veritatis fundamentum, non
cōsuetudinis abusum sequor. Ad comædos, tragædos,
& palaestritas à mathematicis nos mittit Quintilia-
nus, vtiliter fortasse, si Quintiliani tēpore viueremus:
quia tum illi homines in propria & vocis & corporis
formatione studiose elaborarunt, verum artis scriptori
non conuenienter. Artes enim rerum constantium &
perpetuarum & immutabiliū esse debent, & eas ideas
tantum spectare, quas Plato gigni negat, & ait sem-
per esse. Tempus autē nullum fuit, locus nullus fuit, nec
erit, quo non possit ornate dici, quo moderatio & vocis
& gestus non possit adhiberi. Tempora & loca multa
fuerunt, eruntq; vbi comædi, tragædi, palaestritas nulli
fuerūt, nec erunt: Non igitur recte facit Quintilianus
qui arte perpetuā & immutabilem tam incertis magi-
stris subiiciat. Atque in his omnibus scholis adhuc vi-
demus, q̄ non absint rerū varietas & copia, sed q̄ syllo-
gismi & iudicij ratio desit. Quicquid Quintilianus
credidit oratori comodum fore, huc coniecit, non confi-
derauit an esset propriū huius institutionis. Ad dia-
lecticā omnes istas scholas referamus, eius iudicio per-
mittamus: prima infantia schola rhetorica nihil est,
secunda schola gramatica est, & multis partibus falsa,
nō solum rhetorica aliena est: tertia & quarta omni-
no item aliena, & varia ratione confusa. Quā igitur
dialecticā sententiam expectemus, nisi ut à rhetoricis
institutionibus scholas omnes istas non solum impro-
prias, sed falsas, & inepte confusas expelli atque ex-
terminari iubeat? Atque hæc de primo libro. Secundo

» prima apud rhetorem elementa, & quæ de ipsa rheto-
» rica substantia queruntur, tractantur, ait Quintilia-
nus. At tria primū magna & ampla capita sunt
de tempore pueri ad rhetorē deducendi, de moribus &
officiis praeceptoris, an optimo praeceptore protinus sit
utendum, antequam de primis rhetorica exercitatio-
nibus dicatur. Quæ ipsa fac esse certa, vera, laudabi-
lia, vtilia: propria tamen huius artis & doctrinæ ad
breuem & perspicuā docendi viam descripta quomodo
faciemus? Quereret Donatus in explicatione suæ artis
similia, quando puer è domestica disciplina ad gram-
maticum deducendus, quales grammatici mores esse
debeant, an protinus optimo grammatice sit utendum:
illa tam vtiliter in grammatica & omni disciplina
quererentur, quam querūtur hīc in rhetorica. Sed non
omnia quæ verè, quæ vtiliter queri possunt, possunt
etiam propriè & instituto conuenienter queri. Opti-
mus praeceptor viam facilem & breuem in docendo se-
qui debet: cur igitur tot diuerticulis, tot mæadris, tam
spinosa, tam tortuosa via initur? Hic diligentiam &
curam maximam in accumulandis rebus agnosco, dia-
lecticam in discernendis & estimandis nullam prorsus
agnosco. Quatuor deinde capitibus de rhetorica exerci-
tatione admodum confuse agitur, primò ut in narra-
tione & fabula & argumenti & historie confir-
mandi, refellendi, laudandi & vituperandi opere.
pueri exerceatur. Hoc Quintiliani praeceptum non to-
tum, sed ex parte reprehendo, quia nec loco, nec ordine
positum sit. Ars primū describatur, tum demonstre-

Exercitia-
tio artis nō
dum descri-
pta variis
rebus à
Quintilia-
no confusa.

Non histo-
rici potius
oratori q̄
oratores le-
gendi.

tur exercenda artis ratio in scribendo primum, tum etiā in dicendo. Sed tamen tota exercitationis disciplinam hoc loco traditam videamus. Quintilianus dederat antea grāmaticis exercitationibus poeta solum: nunc historicum primo, oratorem deinde rhetoricis meditationibus attribuit: Ut primo poeta, deinde historici, tandem oratores pueris praelegantur. De poetis antea iam dixi, & valde miror Quintiliano id in mentem venisse, & formando oratori putaret aptiores poetas & historicos, quam oratores esse, cum poetarum & historicorum non dico res permultas licentius & mollius expressus, sed virtutes etiam plerasque vitandas oratori vel in his institutionibus Quintilianus moneat. An formabit oratorem melius Livius aut Sallustius, quam Cicero? Ego vero ut poeta formando malim Virgilium atque Homerū, ceterosq; poetas egregios & insignes, quam oratorem illum: sic instituendo oratori Cicerone longe historicis ac poetis omnibus praetulerim. An vero maior est oratoris in historicis, quam in oratoribus similitudo? Quapropter non solum alienum hoc totum caput, sed totius capitis consilium falsum iudico. Capita duo proxima sunt de diuisione materialium, de dicendo, vtilia: esto etiam vera. At nec loco, nec ordine sicut superiora duo posita. Dixit antea Quintilianus de Grammatica arte prius, de artis exercitatione postea: & in eo recte: Prius enim descripta cognitaque sit ars, quam de artis exercitatione dicatur. Ars autē rhetorica descripta a Quintiliano nondum est. de eius igitur exercitatione importune isto loco pra-

cipitur: Iudiciū hic ut antea, syllogismūq; a Quintiliano requiro. Capita septē proxima quaestiones habent de ediscendo, de officio discipuli, de modo docendi discipuli, de vtilitate declamandi, an cognitio artis sit necessaria: quare ineruditi videantur vulgo ingeniosiores, quis modus sit in arte. Omnia sanē ad institutam artis Rhetorica descriptionem magis aliena, quam illa de quibus adhuc differuimus. Postremum de modo artis valde videtur verū, quod Rhetoricae praecepta catholica non sint, sed ad temporis, loci, personae, causae varietatem commutabilia. At si ars rhetorica suis partibus elocutione & actione comprehensa sit, falsissimū fuerit. Tam enim constans fere ars erit Rhetorica, quam arithmetica, vel geometria, & eius praecepta de elocutione & actione tā stabilia, quam theoremata Euclidis de planitie ac linea. Sed Quintilianus suas institutiones, id est, ad forensium & civilium causarum Romanas formulas, astrictam variarum artium confusionem, Rhetoricam arte vocat: nec mirum est de tali arte dici, praeceptis eius non esse cōfidentum, cum tam fallacia, falsaque sint, non solum omnibus locis, temporibus, personis non conuenientia. Atque hac libro primo, & libri secūdi capitibus tredecim Quintilianus extra rhetorica substantia tradit esse. Reliqua capita octo libri secūdi in partitione proemio comprehensa dicit de substantia Rhetorica esse: & sanē decimoquarto capite substantia Rhetorica quaedā tractatur: Vbi quod etymon sit Rhetoricae, Quintilianus videtur explicare velle, non satis explicat tamen: non

Rhetoricae
modus.

Partitio
Quintilianus
ritiosus.

enim Rhetorices etymologiam omnino ostendit: qui dicit Latine Rhetoricam vel oratoriam vel oratricem transferri, sed qui exponit quæ sit origo verbi, & unde deducta significatio. Partitur totam doctrinam sequentem tres in partes, ut dicatur de arte, artifice, opere, partitione admodum ridicula & inepta. Definita enim prima parte, pars secunda tertiæque comprehenduntur. Non definitur in grammatica grammaticus, non grammatici opus. Non definitur in arithmetica, in geometria, arithmeticus, geometra, vel arithmetici, vel geometre opus, quia ars demonstrat qualis artifex, quale ipsum artis opus esse debeat. Dialecticas igitur partiendi leges hic à Quintiliano requiro. Cætera autem omnia tam perplexa, tam proluxa de variis & controuersis Rhetoricæ definitionibus, quod Rhetorica utilis sit, quid sit ars, & cuiusmodi, quod ars plus quam natura conferat, an Rhetorica sit virtus, quæ sit eius materia, plane sunt eius doctorum, qui rudes & incipientes huius artis discipulos velit aut detertere, aut frangere, aut fallere: quem doctorem tamen vehementer Quintilianus octauo libri initio & vere reprehendit: non eius qui via simplici & breui cupiat ad usum artis perducere, quem eodem loco commendauit. Quid autem attinet omnium hominum errores de rhetorica definitione, utilitate, arte veluti cumulare, falsa etiam conturbare, quod consummatus oratoribus plus ars, quam natura conferat? Distinguitur enim, ut decet, in hac perfecti oratoris questione, natura, ars, exercitatio, sane primas (ut oratorio secun-

Ars non
plus confert
quam natu-
ra, ut Quin-
tilianus pu-
tauit.

do Cicero recte sentit) natura, secundas exercitationi, tertias & minimas arti tribuimus. Et hoc Quintiliani sophisma falsum esse demonstrabimus: qui cum ait, consummatus plus adferre doctrinam, quam naturam: uno artis nomine & naturam, & artem, & exercitationem comprehendat, cum tamen coparet in hac questione naturam cum arte: hic dialectici salis ne mica quidem vlla est: nihil discernere: nihil sincere ac constanter æstimare doctor iste potest: totus in dialecticis sane plumbeus est. Sunt autem valde ridicula Quintiliani argumenta in questione an rhetorica sit virtus: sed de his initio quia dictum est, nihil necesse est iterum dici. Postremo capite valde occupatus est Quintilianus in inuestiganda Rhetoricæ materia: & varia disidentium hac de re opinionum sententia: tandem concludit materiam Rhetorices esse, res omnes quæ ei ad dicendum subiecta sunt. Quod sane parum perspicue & plane dictum est. Primum quod alia sit artis, artificis verò alia materia. Ars rhetorica sibi proponit naturalis usus in bene dicentium exemplis observationem, quam præceptis explicet: artifex, id est, orator arte rhetorica instructus proponit sibi res omnes quæ dicendo possunt exornari. Sic materia grammaticæ, res omnes quæ sunt ei subiecta ad recte loquendum aut scribendum: materia dialectici, omnes res ei subiecta ad recte differendum: materia arithmetici omnes res ei subiecta ad numerandum: materia geometræ omnes res ei subiecta ad metiendum. Sed tamen non repugno, quin Quintilianus aliquando dicatur materies artis, pro artificis materia.

Materia
Rhetoricæ.

Ma^o A^{us},
ra^o p^o p^o

Hanc igitur materia licet non satis explicata definitionem, tamen probo, & ad Vera Rhetorica proprias institutiones accipio. Duobus enim primis oratoriari institutionum libris ex tam multis scholis domestica, grammatica, mathematica, comædorum, tragædorum, palæstritarum, rhetorum tandem, hæc duo sola sunt, quæ in Vera Rhetorica laudari & probari possunt. Rhetorica est bene dicendi scientia: materia oratoris est res quævis ad dicendū ei subiecta. Cætera verò tam multa, tametsi locis aliquot Vera vtiliæque, tamen omnia in rhetorica artis accurata descriptione aut aliena omnino, aut certè prapostera sunt. De duobus primis Quintiliani libris adhuc est disputatū, vbi grammatica imprimis confusa est. Quinque proximis de Dialectica agitur, de inuentione quippe & dispositione. Ergo de his partibus deinceps, & de capitibus etiā singulis est differendum. Primo itaque capite libri tertij accumulatur Quintilianus vnum in locum omnium huius artis magistrorū & Græcorum, & Latinorum inuenta, & magistros ipsos nominatim recenset, curiosi plane, sed inutili diligentia. Nihil enim catalogus iste tot nominum doctrinæ Rhetoricæ ostendit, non magis quam in grammatica, si isto Vanitatis studio omnes grammaticæ scriptores nominatim persequare: nihil in quā catalogus iste doctrinæ ostendit. Inopia indicij & syllogismi, copia Vanitatis huius peperit. Tale caput proximum est, quo tamen loco non satis acute Quintilianus Rhetoricæ causas & principia disponuntur. gunt, naturam, vtilitatem, artem, exercitationem. Quid

Rhetorica
principia,
natura, v-
tilitas, ex-
ercitatio
non rectè
ponuntur.

enim? an plato & Cicero errarunt? an Quintilianus ipse libri huius capite quinto errauit, cum docet tribus rebus Rhetoricam perfici atque absolui, natura, arte, exercitatione? quid vtilitas habet à tribus illis causis & principiis diuersum? nihil enim est frustra & sine vtilitate aliqua vel à natura propositum, vel ab arte descriptum, vel ab exercitatione tractatum. Hæc dialectica partiendi elegantia est, quod tribus membris debet explicare, vno conficito quatuor amplificare. Tertio capite diuiditur rhetorica in quinque partes, inuentionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, & actionem. In qua partitione nihil iam miror Quintilianum dialecticam tam nudum esse, qui dialecticam ipsam cum rhetorica hic confusam non potuerit agnoscere, cum dialecticæ sint, inuentio, dispositio, memoria: Rhetoricæ tantum elocutio & actio. Ratio vero Quintiliani quare quinque sint ista rhetorica partes ex vno & eodem erroris fonte defluxit, vnde superioris confusionis causa fluxerunt: Non potest orator (ait Quintilianus) perfectus esse sine virtute, sine grammatica, sine mathematicis artibus, sine philosophia. Oratoris igitur natura est ex omnibus his rebus definienda: Non potest (ait idem) grammaticus absolutus esse sine musica, astrologia, philosophia, rhetorica, historia. Grammatica igitur partes due sunt, methodice & historice: ita nunc demum Quintilianus ratiocinatur: non potest rhetorica constare, nisi res primo inueniatur, deinde disponatur, tum exornetur, postremo memoria mandetur, & pronutietur. Quinque sunt igitur hæc partes

c. iij.

Rhetorica
partitio vi-
tiosa.

Rhetorica
partes

Grammatica,
rhetorica,
dialectica
distinctio.

rhetorica. Causa ista sine qua (ut quidam nominant) Quintilianum saepe fefellit & induxit. At ego longe aliter de proprietate & veris artium partibus disputandum (ut iam dixi) & ratiocinandum duco. Artium materiam distinguendas & separandas esse iudico. Dialectica mentis & rationis tota est, rhetorica & grammatica sermonis & orationis: Dialectica igitur inuentionis, dispositionis, memoria (quia metis omnino sunt, & intus sine ullo linguae aut orationis auxilio exerceri possunt, ut in plerisque mutis, ut in multis populis, qui sine sermone ullo viuunt) artes proprias habebit. Grammatica tribuetur ad bene loquendum atque scribendum, in interpretatione etymologia, in coniunctione syntaxis, in syllabarum breuium & longarum pronuntiatione prosodia, in recta scribendi ratione orthographia. Rhetorica igitur ex sermonis & orationis cultu partes duae solae propriae relinquuntur, elocutio & actio: proprium praeterea ac suum rhetorica nihil habebit. Neque hic Quintiliani modo disputo ex ea causa, sine qua res esse non potest: ex causa propria & legitima disputo.

Tot partes in vnaquaque arte sunt instituendae non plures, quot sunt in propria eius & naturali materia:

In materia artis dialecticae, id est naturali rationis usu, vis est inueniendi, disponendi, & recordandi: Tot igitur partes sunt in ea explicandae.

Item,

In materia rhetorica subiecta vis eloquendi & pronuntiandi sola continetur:

Tot igitur partes in ea sunt explicandae.

Item,

Partes alterius artis non sunt in arte rhetorica permiscendae:

Inuentio, dispositio, memoria alterius disciplinae partes sunt, nempe dialecticae:

Non sunt igitur in rhetorica permiscendae.

Partes autem illae esse dialecticae Quintilianus suo nobis etiam testimonio locus alius demonstrat: libri enim quinti capite postremo de dialecticis sic ait, Naque illi homines docti & inter doctos verum quaretes minutius ac scrupulosius scrutantur omnia, & ad liquidum confessumque perducunt, ut qui sibi inueniendi & iudicandi vendicent partes, quarum alteram *ῥητορικὴν*, alteram *διαλεκτικὴν* vocant. Hic Quintilianus dicit a dialecticis & inuentionem & iudicium (quod magnam dispositionis in singulorum argumentorum conclusionibus & syllogismus partem continet) vendicari: Et de memoria ait tandem libri undecimi capite secundo, Si quid artis habeat, id totum dispositionis & ordinis esse. Dicat igitur a dialecticis ista quoque parte posse merito vendicari: quia in dialectica vere descripta ordinis & dispositionis ex syllogismi & methodi praeceptis doctrina verissima doceatur. Refellit hoc capite Quintilianus varias opinionones de numero harum quinque partium, sed ita plerumque, ut ipse multo grauius labatur, quam hi quorum lapsus reprehendit. Quidam adiciebant iudicium tanquam ab inuentione & dispositione diuersum. Hos reprehendit Quintilia-

Quintilia-
nam nullam
putat esse
iudicij dis-
tinctam.

nus recte: Verum argumento non recto, sed valde verum iudicij ignaro atque imperito. Iudicium Quintilianus inuentioni, dispositioni, elocutioni, pronuntiationi sic commistum arbitratur, ut ab his separari doctrina & praeceptis non possit: nec omnino intelligit illam esse iudicij doctrinam, sed (ut postea in extremo volumine sexto est) existimat non magis arte tradi posse, quam gustum vel odorem. Ita se Quintilianus dialectica valde ignarum profitetur, qui de iudicandi parte, de tot syllogismorum & simplicium & coniuكتورum modis neque quidquam vel audierit, vel legerit, qui non meminerit a Cicerone de Stoicis ita dici, quod in altera dialectica parte duntaxat elaborarint, inueniendi artes non attigerint, iudicandi vias diligenter persecuti sint. Neque vero audiendum quod existimari forsitan possit, aliud esse rhetoricum, aliud dialecticum iudicium: primum enim est hominis iudicium ad quidvis aestimandum, an id vere expediat, conueniat, deceat, an tale omnino sit, quale esse videatur, quod syllogismo solo praestatur atque efficitur: nec aliud est quidquam verum vel falsum regula syllogismi perfici, quam vere an falso dicatur quodcumque in controuersiam & contentionem adducitur. Hic quid dicam iudicij doctrinam, syllogismi disciplinam Quintiliano defuisse, cum ipse neget illa omnino esse posse? Quid pluribus argumentis iam contendam in dialecticis rudem Quintilianum esse? Non enim solum confitetur quod arguo, sed profitetur. A dialecticis ait duas artes vendicari, alteram inueniendi, alteram

iudicandi: ait quidem, sed non credit, quia affirmat iudicij artem nullam esse. Pergamus igitur, & contra rhetorem hunc, iudicij arte & doctrina carentem, iudicij tamen arte utamur. Sententiam eius reliquis de rebus ad dialectici iudicij normam referamus. Deinde vero mirabiliter confusa est institutio: nec Aristotelica sophismata de modalibus sunt tantis ineptis absurdiora. Quarto, quinto, sexto, decimo, undecimo capitibus agitur de oratoris materia, & eius diuisione. Hanc igitur primum de quaestione contentionem expeditamus. Tria causarum genera a Quintiliano primum constituuntur, demonstratio, deliberatio, iudicium: eiusque partitionis Aristoteles author adhibetur, is scilicet, qui omnium in hac arte tenebrarum inuentor & author propemodum solus fuit, qui dialecticam inuentionem primus in rhetorica arte conturbauit, qui quaestiones tam ineptae, tamque ridiculae (quam in Aristotelicis animaduersionibus docuimus atque hic repetemus) distribuit. Ad partitionem hanc primum esse falsam dico: quia sint quaestiones innumerabiles, quae nulla horum generum parte contineantur, quod Quintilianus vidit, cum ait, Verum & tum leuiter est tentatum, cum apud Graecos quosdam, tum apud Ciceronem in libris de oratore, & nunc maximo nostrorum temporum authore, prope impulsam, ut non modo plura haec genera, sed etiam pene innumerabilia videantur. Nam si laudandi ac vituperandi officium in parte tertia ponimus, in quo genere versari videbitur, cum quarimur, consolamur, mitigamus, concita-

De quaestio-
num & sta-
tuum gene-
ribus.

Aristoteles
author te-
nebrarum.

Non solum
tria sunt
vera causa-
rum, & quo-
modo falsae
sit Quinti-
lianus.

mus, terremus, confirmamus, precipimus, obscure dicta
 interpretamur, narramus, deprecamur, gratias agi-
 mus, gratulamur, obiurgamus, maledicimus, descri-
 bimus, mandamus, renuntiamus, optamus, opinamur,
 & plurima, ut mihi in illa veteri persuasione perma-
 nenti velut petenda sit venia, quarendumque quo mo-
 ti priores rem tam late fusam, tam breuiter astrinxe-
 rint. Hec ille recitat ad pompam quandam, ut rem
 difficile soluisse videatur: neque videtur argumen-
 ti vim (quo contra se utitur) intellexisse, sed captiosa &
 fallaci solutione contentus seipsum capit & sefellit. Sic
 autem Quintilianus sibi videtur huic occurrere obie-
 ctioni: *Mihi cuncta rimanti (ait) talis quaedam ra-
 tio succurrit, quod omne oratoris officium aut in iudi-
 ciis est, aut extra iudicia. Esto: quid tum? Eorum de
 quibus iudicio quaeritur (ait) manifestum genus est.
 Concedo: quid deinde? Ea quae ad iudicem non veniunt
 (ait) aut praeteritum habent tempus, aut futurum:
 quamobrem, inquam? an nulla, quae ad iudicem foren-
 sem non veniat, de re praesenti quaestio, nulla disputa-
 tio, nulla dicendi occasio potest existere? Cum de hac
 syntaxi, de hoc quadrato, de hac stella, de hoc vulne-
 re, de hac rhetorica, de rebus huiusmodi innumerabi-
 libus quaeritur, de praeterita re aut futura quaeritur po-
 tius, quam de praesenti? falsum igitur hoc est. Sed ta-
 men perge. Praeterita (inquit) laudamus aut vitupe-
 ramus, de futuris deliberamus: At non etiam de pre-
 teritis & futuris & quarendi, & consolandi, & mi-
 rigandi, & concitandi, & terrendi, & alia innume-*

rabilia agendi offerri potest occasio? Nihil hic igitur
 Quintilianus concludit, nihil soluit, sed seipsum con-
 fundit. At euidens approbatio altera superiori addi-
 tur. Omnia de quibus dicendum est (ait) aut certa sint
 necesse est, aut dubia. Quid tum, Quintiliane? quid
 hac diuisione efficies? Certa ut cuique est, animus lau-
 dat (ait) aut culpat. Atqui multa & incerta lauda-
 mus & vituperamus, ut Cicero & Caesar in Catone:
 & multa certa tractamus, neque laudando, neque vi-
 tuperando, ut rerum artibus & liberalibus, & illi-
 beralibus comprehensarum incomprehensibilia pene
 negotia: Pars igitur huius partitionis est falsa. Ex
 dubiis (ait) partim deliberatur, partim lite contendi-
 tur: Ego vero hic idem requiro, quod in membro pro-
 ximo, Dubia sint ignoranti, res infinita artibus com-
 prehensa: an de iis hic ignarus ex rhetoricis Quinti-
 liani praeceptis senatus aut populi deliberationem aut
 forense iudicium informare, non doctum & peritum
 hominem adhibere & interrogare debebit? O leuem
 & inertem confirmationem! Hac scilicet subtilitate
 Quintilianus argumenta sibi obiecta refutauit? hoc
 modo suorum temporum auctori maximo restitit? At-
 qui non est hoc falsa argumenta veris argumentis re-
 fellere, sed falsis sophismatis vera potius confirmare.
 Addit Quintilianus ad extremum velut solutionem
 quandam aliam. Ceteras illas species in hac tria ge-
 nera recidere: sed insolenter admodum & artis scri-
 ptori indecenter. Auctoritate siquidem sua nobis im-
 perare vult, quod nulla ratione vera probare queat.

Quæstionum
diuisio inu-
entia in rhe-
torica.

Dialecticam partiendi prudentiam hîc requiro: non iam dico Quintilianum tantum sine arte iudicij labi, sed sine illa inuentionis intelligentia vagari: partitiones quæstionum similis ac longe maioris Vanitatis sequuntur totis capitibus, quinto, sexto, vndecimo, contra quas non statui maiorem orationem consumere, ut doceam & ineptus & falsus esse, sed potius vniuersa quadam tot ineptiarum confutatione vtendum mihi esse duxi. Dico igitur in arte rhetorica non solum vere & proprie ex elocutionis & actionis partibus comprehensa, sed in hac Quintiliani confusione ex inuentionis, dispositionis, elocutionis, memoria, actionis partibus conturbata, totam quæstionum istarum partitionem & diuisionem plane inutilem esse. Quamobrem vero ita sentiamus, hanc argumentationem ex Aristotelicis animaduersionibus repetamus,

Communis rerum sibi subiectarum doctrina nullam earum partitionem requirit,

vt in grammatica non fit diuisio rerum grammatica subiectarum, quia grammatica communis est ars de omnibus rebus scribendi & loquendi.

Rhetorica vel quinque partibus à Quintiliano confusa, tota communis est rerum sibi subiectarum.

Vna enim communis est ars memoria, pronuntiatio- nis, elocutionis, nec earum varie partes ad varias quæstiones accommodatæ, nisi quod nescio quid de qualitate elocutionis, & genere in demonstratione, deliberatione, & iudicio præcipitur, ars tamen alia non est troporum & figurarum, sed vsus alius: de inuentione

& iudicio idem suo loco probabo & demonstrabo. Imò vero Quintiliani iudicio potius acquiescam, à quo rhetorica definita est non de hac aut illa re, sed de omnibus rebus bene dicendi scientia.

Rhetorica igitur nullam quæstionum partitionem requirit.

Hic non captiose aut obscure argumentor, sed causam summam & primam partiendæ quæstionis interpreter. Si quæstio diuidenda esset in rhetorica, id fieret quia ad certas quæstiones, artes quadam certæ accommodarentur: omnes in vniuersum illarum partes omnibus quæstionibus non conuenirent. At id falsum esse contendo, primum in tribus partibus, elocutione, memoria, actione id planum & confessum obtineo: in duabus reliquis partibus, inuentione & dispositione, idem rebus necessariis addicendum suscipio. Summa vero totius confusionis in vna inuentione est: non est iterata sapius, non pluribus modis confusa est memoria aut pronuntiationis doctrina: semel exponitur, & vno tantum loco: non est repetitis iisdem generibus & confusis conturbata elocutionis in tropis & figuris disciplina: quanuis enim multis rebus non necessariis à Quintiliano pars ista onerata est, tamē vna & vno octauj & noni libri loco proposita est: de disciplina dispositionis & argumentorum, & quæstionum, & partium orationis multa Quintilianus variis locis loquitur: præceptum nullum vniuersale (vt eius verbis vtar) interpretatur. Summa inquam confusio in rhetorica in inuentione tota versatur: cuius cau-

Tota confusio in inuentionis arte.

sam possumus ex ratione & progressionem temporum percipere. Video enim artis huius doctores & magistros in cumulandis veterum decretis, & in nouis excogitandis maius studium, quam in distinguendis & alienis & suis inuentis iudicium adhibuisse. Primi rhetores ante Aristotelem non ut generale quandam & de rebus omnibus ornatè dicendi doctrinam traderent, sed tantum ut consiliis quibusdam & monitis forensium & ciuiliū causarum formulas instruerent, de ratione amplificandi ex tropis & figuris: de mouendo auditore ad iram, misericordiam, inuidiam, indignationem, & eiusmodi affectus: de generibus causarum demonstratiuarum, deliberatiuarum, iudicialium alij alia proposuerunt. Aristoteles postea cupide & curiose in vnum ea omnia accumulauit, & cum primis illis artibus vniuersos dialectica inuentionis & communes locos conturbauit: de pronuntiatione nonnulla etiam excogitauit: memoria postea rhetorica addita est. Tot igitur modis inuentionis artes inuoluit, quot modis inuolutas habemus, cum tamen vna tantum generalis doctrina in decem locos causarum, effectuum, subiectorum, adiunctorum, dissentaneorum, collatorum, nominum, distributionum, finitionum, testimoniorum distincta ad omnes questionēs, ad omnes orationis partes, ad res omnes denique facillime & apertissime declarandum accommodari posset. At dicet aliquis, illæ minores inuentionis artes in generibus causarum, in partibus orationis nouitiis & rudibus describuntur, maiores autem & comuniore quæ sunt

Aristoteles
author huius
cōsuetudinis.

et vna
hinc
aut co

in locis vniuersis, iis scilicet qui iam aliquem progressum in illis studiis fecerint. Audio, inquam, & hoc oratorio secundo apud Ciceronem dici scio, sic enim illic Antonius de his inuentionis locis loquitur. Ego autem si quem planè rudem institui ad dicendum velim, iis potius assiduè vno opere eandem incudē diem noctemque tundentibus, qui omnes tenuissimas particulas, atque omnia minima mansa, ut aiunt nutrices, infantibus pueris in os inserunt: Sin sit & doctrina liberaliter institutus, & aliquo iam imbutus usu, & satis acri ingenio esse videatur, illuc eum rapiam, ubi non seclusa aliqua aquula teneatur, sed inde vniuersum flumen erumpat: & illi sedes tanquam domicilium omnium argumentorum commonstret, & ea breuiter illustret & verbis definiat. Hæc illic Antony voce Cicero. At de Cicerone hoc in vniuersum responsum esse volo, In rhetoricis præceptis nihil fere Ciceroniani vel iudicij, vel ingenij esse, sed magistrorum & rhetorum quos audierat, vel legerat, Aristotelis maxime, artes propositus esse: Ciceronem his artibus eloquente factum non esse, nec ex his ita perturbatis artibus eloquentiā Ciceronis, sed ex artibus nostris (quas ad eius usum accommodamus) mirabilem facile posse perspicui. Attamen sit contra Ciceronis autoritas, an superiorem volumus in artis disputatione hominis cuiusquam autoritatem, quam causæ veritatem esse? Pone simile aliquod in alia artis institutione documentum. Definiat grammaticus nomen & omnes adiunctas nomini circumstantias, & accidentias exponat in

vnica est
ars inuen-
tionis, eaq;
communis
omnium rerū.

*Quia hoc est
quod dicitur
perit.*
 Vniuersum: Hoc quia commune est, quia generale est,
 ad omnia nomina sufficere arbitramur: minores
 artes nullas requirimus, nec ulla specialis facilius ex-
 plicari posset, quam est illa generalis. At in inuentionis
 doctrina idē plane est. Qui magister docet omnia quae
 de re aliqua dici possunt, esse vel causas, vel effecta, vel
 subiecta, vel adiuncta, vel dissentanea, vel compara-
 tiones, vel nomina, vel tributiones, vel finitiones, vel
 testimonia, & ea diligenter explicat, sane omnium ra-
 tionum, omniumque argumentorum doctrinam ex-
 plicat: nec ulla minutius secta institutio commodior
 esse potest: nec tot subductionibus (quibus Quintilia-
 nus in quaestionibus, in orationis partibus utitur) ulla
 melior aut facilius via docetur ad cogitandum & in-
 ueniendum, quod de re proposita dicatur. Quamobrem
 tanta perturbationis excusatio probari nullo modo po-
 test: atque etiam licet in omnem quaestionem omnia
 argumenta non cadant, attamen cui quaestioni qui lo-
 ci conueniant, melius & facilius communium locorum
 cum quaestione collatio declarabit, quam ista tot ar-
 tium confusio. proposita quauis & quacunque de re
quaestione, cum decem communes locos perlustraueris,
videbis quae suppedient, & quae non suppedient ar-
gumenta. Sed ad ipsas inuentionis artes, quae docen-
 tur a Quintiliano, in generibus caussarum, in parti-
 bus orationis, in locis communibus veniamus: nihil
 nisi decem nostros locos in his confundi doceamus, me-
 lius nihil ostendi, quo iuuentus instrui atque adiuua-
 ri possit ostendimus. Confirmo enim & recipio hosce

decem locos solos esse, & praeter hos in tot inuentionibus *inuctio dea*
 Quintiliani, nihil quod ad vera doctrina ratione re- *mōstratio-*
 ferri possit institui. Caput septimū est de demonstratio- *nis & deli-*
 ne: quos igitur laudis locos a nostris diuersos Quinti- *berationis.*
 lianus hic exponit? Nullos, sed de nostris quatuor con-
 fundit, neque tamen integros assumit, causas, effecta,
adiuncta, testimonia. Demonstratione enim petendam
 esse docet a parentibus & maioribus, quae procrean-
 tes causae sunt in nostris locis. Item ex inuentis, actis,
 dictis, factis, quae effecta sunt: Item ex animi, & cor-
 poris, & fortuna comodis, quae adiuncta sunt: Item ex
 testimoniis diuinis: praeterea nullum argumenti genus
 attingit. Nihil igitur hic Quintilianus ostendit in-
 uentionis, quod sit non modo nostris locis magis utile
 atque accommodatum, sed ne distinctum quidem atque
 separatū. De dispositione pauca admiscet, ut vel tem-
 porum gradus, vel generum distributionem sequamur.
Quorum secundum in omni disputatione quae via
ordine procedit, sequi debemus. In primo autem secun-
 dum adhibere & possumus, & nisi non planē intelli-
 gi volumus, debemus: quod Florus in laude populi Ro-
 mani praestitit, ubi & gradus temporum sequitur, &
 tamen totam summā in quatuor partes diuidit. Idem
 Liuius in plena per decades historia fecerat. Quare ni-
 hil hic demonstrationis proprium Quintilianus osten-
 dit, & coniungi optime possunt, quae disiuncta esse exi-
 stimat. Quae enim est ars vniuersa inuentionis, eadem
 est etiam demonstrationi accommodata. In deliberatio-
 nis capite nullus inuentionis locus a Quintiliano tra-
 d. i.

Delibera-
tionis nulla
inuentio.

ditur, nulla dispositionis via declaratur, tota res meris nugis amplificatur. De iudiciali autem genere separatim Quintilianus nihil instituit, ad eius doctrinam retulit libro quarto & quinto, quæ ab aliis rhetoribus communiter præcipiuntur de partibus orationis, item quæ de locis communibus inuentionis & generalibus. Quare concludamus primum in generibus causarum à Quintiliano nullas inuentionis artes proprias describi, quamobrem questionum & causarum genera ita diuidi oportuerit. Deinde hoc item concludamus, nullas inuentionis artes ad laudem, nullas ad consilium non dico demonstrari, sed attingi præter causarum speciem vnam, effecta, adiuncta, testimonia diuina: quæ omnia diligentissime decem locis nostris explicantur. Nam si de laude & consilio queratur, aperientur sane nostris institutionibus omnes illi dialectica sapientia fontes in causarum generibus, in effectis, in subiectorum & adiunctorum, dissentaneorum tot partibus & modis, in reliquorum argumentorum tam copiosis & abundantibus locis, ut delectus rerum ac modus pene difficilis tibi sit, tanta copia præstabitur. Qualem igitur dialecticum hic agnoscemus, qui iudicij vllam doctrinam neget esse, qui cum triplicem inuentionis artem statuatur, primam hanc in generibus causarum tam aridam, tam inopem proponat inuentionis artem? Secunda inuentionis ars sequitur in partibus orationis à Quintiliano collocata. Itaque prius de partium ipsarum numero disputat, & nobis ideo nonnihil de his est dicendum. Capite itaque nono officia iudicialis causæ

duo Quintilianus facit, intentionem & depulsionem: partes quinque, proæmium, narrationem, probationem, refutationem, perorationem: quasi non sit de facti coniectura contentio in demonstratione & deliberatione, ut aliquid illic intendatur & depellatur: quasi nequeant etiā illa orationis quinque partes in aliis questionibus distingui: & hæc omnia seu officia, seu membra sint iudicialis questionis propria, non omnium questionum communia. Sed de partibus orationis paulo plura dicenda sunt. Hæc enim partitione excepta vera & artificiose dispositionis scintilla in totis Quintilianis rhetoricis nulla est. Methodus dialectica (ut in nostris institutionibus dictum est) hoc præcipit ut in magna rerum disputatione (quæ via & ordine persequi volumus) summa quadam primo loco ponatur, deinde tribuatur in partes & species: easque singulas & earum particulas ad extremum ita confirmando & explicando persequamur, ut vniuersa præcedant, singularia sequantur: secundum quem methodi & dispositionis ordinem rhetores quidam viderunt, ad orandum duas esse necessarias partes (etiam si questio simplex esset, nec haberet plures questiones) propositionem & confirmationem, duas non necessarias aliquando tamen assumi, ut proæmium & perorationem: cuius sententiæ Aristoteles auctor est. Alij quatuor fecerunt, ut exordium, narrationem, confirmationem, perorationem: quam sententiam Cicero in partitionibus sequutus est: alij quinque, ut hic Quintilianus: alij plures, qui tamen omnes ordinis illius artificiosi rationem quadam

Partitio
orationis ex
dialectica
methodo
sumpta.

habuerunt, ut vniuersum quoddam præcederet, cuius partes deinde tractaretur. Exordio enim summa quædam rerum poni solet, quæ plerumque sequentibus partibus diuisa tractantur. Sed tamen hoc ita præceptis confuderit, ut in hac ordinis descriptione locos inuentionis & elocutionis modos conturbarent. Neque mirum, cum enim dialectica & rhetorica distinctas nulas artes haberent, cum mille tenebris iteratas & confusas easdem res haberent, quid mirum fuit tam varias & tam dissidentes his de rebus opiniones extitisse? Quamobrem dialecticas tertij libri laudes in partendis questionibus, in explicandis demonstrationis & deliberationis inuentionibus omittamus: quantus hic dialecticus, quam acer & diligens in exquirendis rerum causis, in usu doctrinæ demonstrando fuerit Quintilianus, intelleximus. Videamus qualis & quantus in partium orationis inuentione declaranda philosophus fuerit, quæ genera argumentorum in exordio, in narratione noua descripserit: ad alias enim reliquas orationis partes locos generales & docendi, & mouendi, & delectandi reseruauit, nullos proprios explicauit. Vereor ne plerique parum considerent attente, quod de secunda ista inuentionis arte contra Quintilianum disputo. Facit Quintilianus quinque partes eloquentiæ, inuentionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, actionem. Omnia igitur (dico) eloquentiæ præcepta Quintilianus ad aliquam harum partium referat, necesse est: nihil de memoria & pronuntiatione in exordio & narratione præcipitur: per pauca de elocutione

in his
partibus
alia.

& dispositione confunduntur. Doctrina igitur reliqua inuentionis est, in qua dico non modo nihil esse, quod ad veram inuentionis artem referri possit, sed totum græcicum, sophisticum, scholasticum, & plane puerile esse confirmo. Primum causam requiramus, quamobrem ad duas orationis partes, exordium & narrationem, inuentiones peculiare describantur: tum enim vere disputabimus, cum proprias & veras causas sequemur: triplicem vero exordij causam fuisse video, ut beneuolus, attentus, docilis auditor efficiatur. At id exordij proprium non est, quod attribuitur exordio proprium, & periculosius sane fuerit auditorem in media oratione, cum res serio agitur, non esse beneuolum, attentum, docilem, quam in exordio. Deinde exordij istarum rerum causa duntaxat esse comparatum falsum est, & vsui contrarium: nullum enim Ciceronis exordium est in tot eius orationibus ad istas duntaxat ineptias comparatum, sed in omnibus orationibus quæ quidem extant, exordij statim auditore ipsum de causa & aperte, & breuiter, & probabiliter instituit: non autem solum beneuolum, & attentum, & docilem facit. Age vero, sit sane aliqua beneuolentiæ, docilitatis, attentionis in exordio præcipue habenda ratio. Videamus an id melius Quintiliani confusis peculiaribus locis, quam nostris decem communibus efficiatur. Beneuolentiæ ducitur à personis, aut à causis, & vtriusque adiunctum (ait Quintilianus) quasi vero rei qui accusatur, persona ipsa non sit pars causæ: causa enim hæc dicitur questio iudici proposita: ut, an Clodius sit

Causa tradenda inuentionis in exordio nulla.

Causa tra-
denda in-
uentionis
in narra-
tione nulla.

Inuentionis
in narra-
tione loci.

insidiatus Miloni, quasi inquam, persona non sit pars
causae: & tam multa quae sapiens iste rhetor collegit
de personarum & causarum locis, personarum adiun-
cta non sint, ac non omnia haec perspicue doceantur a
nobis in adiunctorum loco, quae hic a Quintiliano con-
funduntur. Rhetorica (ita me Deus amet) breuius in-
tegra & tota tradi poterat, quam est exordiorum tam
magnifica doctrina a Quintiliano tradita: nulla in-
uentionis solida doctrina hic est, qualis in decem nostris
locis explicatur. Sed locos narrationis videamus, & re-
quiramus hic ite causam summam, quam obre ars narra-
tionis propria describatur. Triadicum esse Quintilianus,
ad quae proprii loci narrationis describendi sint: quia
narratio debeat esse brevis, aperta, probabilis. At pri-
mum Aristoteles merito derisit, & reliqua etiam duo
magis in confirmatione necessaria sunt, quam in nar-
ratione. In narrando enim, siquid parum probabile
est, confirmando tandem & tractando credibile effi-
citur. Tum vero valde ridiculum est, cum tota dia-
lectica & inuentio & dispositio, totaque rhetorica &
elocutio & actio huc referatur, ut aperte & proba-
biliter dicamus, has virtutes omnium orationum com-
munes, vni orationis parti veluti proprias attribueret:
deinde perspicuitatis & probabilitatis artes etiam hic
excogitare, quasi totae artes illae suis praeceptis aliud de-
monstrent, atque efficiant. Sed tamen qui sunt proprii
inventionis loci, quos hic Quintilianus tradit? Attingit
quidem & confundit ex causis instrumenta, ex adi-
unctis locum & tempus, praeterea nullum omnino.

Quare nulla causa Quintiliano fuit inuentionis hic
commiscenda, nec ulla est, sed mathematica fatua
pro vera arte. In his tamen ineptis vnum est singulare
& dialectici artificij maxime proprium: quod Quin-
tilianus praecipit in narratione argumenta adhibenda
esse, non autem argumentandum. Itaque dialecticos
omnes irrideamus, dialecticam contemnamus, unde
didicimus nullam orationem, cuius aliqua afferatur
ratio, sine argumento esse: omnem autem argumenti
expositionem, esse argumentationem: itaque orationem
ferè esse nullam, quae nihil argumentetur: quinimò
nulla Ciceronis narratio est, vbi non & argumenta
rerum & rationes ponantur, vbi non etiam syllogismi
& argumentationes adhibeantur. Ita Quintilia-
nus commenta graecanica nobis tradit, non praecepta ex
vero usu obseruata. Cetera quae sunt in hoc capite tam
multa, si persequar, vereor ne ipse ineptus sim. Quid
vero de egressione dicam? Quintilianus eam inter si-
guras, quauis addubitans tamen collocat, & hic causae
parte esse negat, & tamen totum caput tertium in egres-
sione consumit: ne vllas apinas rhetorum tricasue omi-
sisse videatur, tam nulla se dialectica arte instructum
ostendit. Talis adhuc est quarto & quinto capitibus
de propositione & partitione, cum propositio vel qua-
estio sit ipsa, quae proponitur, vel syllogismi & argu-
mentationis fundamentum, & partitio sit inuentionis
locus, cuius tamen doctrinam hic nullam Quintilianus
explicat, quot eius genera, quotque modi sint. Sic ista
secunda inuentionis doctrina in partibus orationis ve-
d. iij.

De egres-
sione.

De proposi-
tione & par-
titione.

Partitio
orationis
in septem.

ram
arbo
wh.

delicet explicatur, ut confundatur aliquid ex causis, adiunctis, partitione: nihil omnino ad generalem & communem usum dicendi referatur. Sed per Deum immortalem, caliginem partitionis huius in quatuor aut quinque, aut etiam plures partes orationis accuratius excutiamus, quæramus causas, & ad id adhibeamus, Videamus quenam operis arte constructi legitima partitio esse debeat. Dico enim partitionem hanc orationis in partes vel quatuor, vel quinque, vel etiam plures explodendam esse. Siquis sermonis puri (quod grammaticæ artis opus est) laudes & virtutes partiri velit, sanè redeat ad universas artis causas necesse est, non ad unam eius partem aliquam: neque dicat orationis duas esse partes, nomen & verbum, quia in ordine & syntaxi partes illæ spectentur: nec ideo nobis grammaticam quandam ad illas duas partes contrahat: imò vero (si volet omnes sermonis laudes intueri) consideret sanè & etymologiam in partibus singulis, & syntaxin in earum coniunctione: prosodiam si proferatur, in syllabarum accentu & quantitate: si scribatur, orthographiam in literarum & syllabarum formatione. Denique operis grammatici partes ex artis grammaticæ partibus exquirat necesse est. Si quis etiam disputationis quæ dialecticæ artis opus est, partes expendere cupiet, referat sese ad communes dialecticæ artis partes, inuentionem & dispositionem, non ad particulam eius aliquam: neque statuatur disputationis tres esse partes, propositionem, assumptionem, complexionem: neque nobis inuentiones proprias & propositionis & assum-

ptionis & complexionis, vel earum ordines quando precedant, quando sequantur, quando intermedio loco comprehendantur, neque nobis hic dialecticæ nescio quam confusionem commiscatur. Quid ita? quia propositio, assumptio, complexio ad dispositionis artem, non ad totam dialecticam pertineant. Quomodo igitur disputatio dialecticæ comode diuidetur? equidem rectam & absolutam diuisionem dialectici operis fore arbitror, si quis ad inuentionis & dispositionis (quæ partes dialecticæ artis veræ & solæ sunt) partes eius referat: ut dicat disputationem duabus ex rebus consistare, argumentis, quod ab inuentionis arte præstatur: item syllogismo, aliquando etiam methodo, quod dialectici ordinis dispositione continetur. Sic inquam, veri operis laudes & partes retexemus, si ad artis legitimas & veras partes referamus. Nec aliter ars ab opere quidquam differt, quam à causis effectus: ars enim facultas est efficiendi: opus artis est effectus. Sic Aristoteles qui tenebras istas tam multas reperit, vel certe accumulauit, docet analysin dialectici operis ab effectione (quam genesin nominat) differre. Ponatur igitur imprimis illud,

Operis arte constructi partitio non ex parte aliqua, sed ex arte tota sumi debet.

ac deinceps assumatur,

Oratio est opus aliquod arte constructum: nempe (ut Quintiliano placet) arte & inuentionis, & dispositionis, & elocutionis, & memoriæ, & actionis. Tandem concludamus,

Anal. op.
partes
arh.

Orationis igitur partitio, non ex vna parte aliqua, ut ex dispositione & ordine in exordium, narrationem, confirmationem, refutationem, perorationem, sed ex arte tota sumi debet in inuentionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, actionem: quoniam has partes arti rhetorica Quintilianus attribuit.

Quamobrem tollatur ista partitio, & tãta in his preceptiunculis & exordiorum & narrationum cõfusio.

penio nunc ad tertiam Quintiliani inuentionem: de causarum inuentione dictum est: de exordiorum & narrationum inuentione disputatum est: superest inuentionio vna communis & causarum, & partium orationis, & omnium omnino rerum: quam videtur tamen Quintilianus in tertia parte orationis, id est, confirmatione posuisse: quia putaret argumentis in exordio & narratione locum non esse, sed in cõfirmatione sola. Nam si secus existimauit, cur attribuit vni parti, quod commune putet omnium? Age igitur, huc veniamus. Confirmo autem tam negligentem atque inertem esse huius vniuersæ inuentionis doctrinam, quam specialis illius antea in causis, in partibus orationis fuit. Diuidit Quintilianus Aristotelem secutus, probationes bifariam, ut alie sint inartificiales, alie artificiales: Inartificiales vocat, quæ extra artem sunt, & quæ extrinsecus accipiuntur a litigatore, ut praiudicia, rumores, tormenta, tabulas, iusurandum, testes. In quo cum Aristotele labitur Quintilianus, primum cum sint his de rebus & artibus innumerabiles qua-

De communibus locis ex libro quinto.

Inartificialis probatio curritur.

siones, quæ non veniant in forum, in quibus tamen testimonia doctorum & sapientum adhibeantur, quomodo inartificiales isto modo dicentur? quomodo inartificiale denique dici potest, quod præceptis artis sit institutum? at præcepta & artes de his argumentis traduntur. Malim vero (ut res est) inartificiales dicere has rationes, quia nihil admodum artis habeant, & ex omnibus argumentis minimã veræ probationis particulam habeant, nec omnino testimoniis credatur, sed testimoniis potius causis fides adhibeatur. Ergo falsa ratione seductus est Quintilianus. Distribuit deinde artificiales probationes admodum leuiter & inepte, ut sint in re vel persona, ite ex antecedentibus, consequentibus, pugnantibus, item ex præterito, presenti & futuro tempore, item ex maiori, pari, minori, item ut alie sint necessariae, alie credibiles, alie non repugnantes, item vel quia aliquid est, aliud non sit: vel quia aliquid est, aliud sit: vel quia aliquid non est, aliud sit: vel quia aliquid non est, nec aliud sit. Quo toto partitionum genere quid potest ineptius esse? Licet enim tales sectiones omnium rerum infinitas ex circumstantiis leuissimis fingere, sed quidnã utilitatis est vel ad cognoscendam naturam argumentorum, vel ad usum tractandum? Omnis igitur probatio (ait Quintilianus) artificialis constat, aut signis, aut argumentis, aut exemplis: quasi & exempla & signa argumenta non sint. O dialecticum & acutum diuisorem! differentias signorum & argumentorum videamus, quas Quintilianus proponit, ut hanc egregiam exemplorum &

Parhysia

signorum ab argumentis differentiam videamus.

Signa no
recte ab
argumētis
separat
Quintili-
anus.

Signa, ait, non inveniuntur ab oratore, sed ad eum cum causa deferuntur. At hoc falsum est: signa enim quae vocat, effecta vel adiuncta fere quaedam sunt sub oculis cadentia, quae quari & inueniri ab oratore querendo in omnibus questionibus possunt. Verum esto, non inveniuntur ab oratore, sed ad eum deferantur, sunt igitur inquam inartificialia: nec itaque partes artificialium, ut tu Quintiliane efficias: atque ita in iudicii & syllogismi vitio grauiore fueris. Alia differentiam argumenti & signi Quintilianus facit, & mirifico quodam dilemmate comprehendit. Signa, ait, siue indubitata sint, non sunt argumenta, quia ubi ea sunt, questio non est: siue dubia, non sunt argumenta, quia ipsa argumentis egent. At signa (inquam) indubitata sunt aut dubia: argumenta igitur (ut pro te concludam) non sunt. Imò verò Quintiliane, quanto clariora sunt argumenta, quanto magis questionem tollunt, quanto magis questionem arguunt, tanto magis argumenta sunt. Actum ipse argumentum paulo post ita definit, ut indubitatum sit: pars igitur tui dilemmatis antecedens est falsa. Hic verò locus vnus declarare potest quam acriter iudicio Quintilianus fuerit, qui tam aniliter argumentetur, qui tam leuiter & inconstanter concludat, tam contra dialecticam omnem rationem ratiocinetur. Hoc enim bello dilemmate concludes nullam probationem esse argumentum sic,

Si probatio indubitata est, non est argumentum, quia ibi questio non est: Si dubia, non est ar-

gumentum, quia eget argumentis:

Atqui probatio est indubitata aut dubia: Nulla igitur probatio est argumentum.

Hac dialectica est Quintiliani. Sed argumenti definitionem videamus, forsitan hac manifestiorem differentiationem praebeat. Argumentum (ait Quintilianus) est ratio probationem praestans, qua colligitur aliud per aliud, & quae quod est dubium, per id quod dubium non est confirmat. Atqui haec argumenti definitio & signo & exemplo conuenit, totaque ista partitio probationis artificialis in signum, exemplum, argumentum, (ubi duae species cum suo genere tanquam ab eo diuersa genera ponuntur) & falsa & fatua plane est: qualis fere tota probationum doctrina quinto libro à Quintiliano descripta. In generali autem argumentorum doctrina (qua tota locis decem nostris traditur causis, effectis, subiectis, adiunctis, dissentancis, comparatis, nominibus, tributione, finitione, testimoniis) confundit & miscet Quintilianus locos velut generales, illis tamen generalibus non comprehensos solum sed partibus distinctos, confundit inquam à persona, ut sunt genus, natio, patria, sexus, aetas, educatio, habitus, fortuna, conditio, natura, animi virtus, studia ante acta dictaque & nomen. Hos enim locos tam multos institutiones nostra comprehendunt, & distinguunt duobus effectorum & adiunctorum locis. Maior deinde inertia est Quintiliani de effectis. Haec enim in locis personarum nominatim erant proposita, & hic iterum velut ab illis diuersa repetuntur. Item de tempore, loco,

Argumen-
torum con-
fusa ars in
Quinti-
liano.

casu, quæ ipsa adiunctorum sunt, & tamen iterum postea ponuntur adiuncta, velut ab his dissidentia. Item de facultatibus & instrumentis & modis tanquam hæc causa vel adiuncta non sint. Item de finitione, genere, specie, proprio, differente, quasi proprium quidquam sit ab adiunctis diuersum, aut differentia non sit dissimilitudo: de qua tamē Quintilianus postea. Item de diuisione tanquā genus & species, de quibus tamen paulo antè, quidquam sit à diuisionis loco separatum. Item de remotione, Vbi Quintilianus valde pueriliter hallucinatur, qui putat ipsam partium remotionem à diuisione genus argumētī diuersum esse. Item de initio, incremento, summa, quæ tria nullum vniuersum argumētī genus ostendunt, sed cum aliis omnibus commiscetur. Item de similibus, dissimilibus, contrariis, pugnantibus, adiunctis, relatis: Vbi adiuncta relatis Quintilianus valde inscienter subiicit. Item de causis & euentis, quæ tamen antea nominatim posita sunt. Item de coniugatis, quæ Quintilianus irridet, quia, inquit, non eget probatione, quod compascuū est, compascere licere. Hoc dialecticū Quintiliani est iudicium ei simile, quo signa antea ab argumētis distinguebantur: quod animal rationale est, hominem esse, probatione non eget: ergo definitio tuo isto iudicio non est argumētū Quintiliane quo quid à dialectica alienius? quid illius philosophiæ inanius? Item de maioribus, minoribus. Tandem vero locos tam multos, & tam varie confusos in vnam summā confusionis contrahit: vt sint omnes à personis, causis, locis,

Quintilia
n error de
coniugatis.

tempore, facultatibus, modo, finitione, genere, specie, differentibus, propriis, remotione, diuisione, initio, incrementis, summa, similibus, dissimilibus, pugnantibus, consequentibus, efficientibus, effectis, euentis, coniugatis, comparatione. Addit his fictionē ~~ut vnde~~ ^{Quintilia} ~~quæ~~ ^{n error de} ~~ex omnibus~~ ^{fictione.} argumētis peti possit, quia totidem species fictæ sunt, quot vera. Hic Quintilianus negligens dici non potest, qui tam multa vndique conquirat: at certè dialectica valde ignarus, & syllogismi expers videri potest, qui non videat hanc ~~propositionem~~ ^{propositionem} esse syllogismi connexi, cui nisi assumptio aut expressa, aut intellecta coniungatur, argui inde & probari, & cōcludi nil possit: qui (inquam) non intelligat aliud inuentionem esse, quæ argumenta suppeditet: aliud dispositionem, quæ argumenta collocet. At ~~vnde~~ ^{Quintilia} ~~quæ~~ ^{n error de} ~~ex omnibus~~ ^{fictione.} illa pars est syllogismi connexi: quæ argumētū disponit cum quæstione, & quæ omne genus argumētī capere potest, quod syllogismus potest. Syllogismus tamen non est argumētū, neque sanè propositio syllogismi argumētum est. Atque hæc commenta cum tam inscite & confuse Quintilianus generalibus & vniuersis locis commisceat, astamen affirmat multo etiam plures inuentionis locos tradi posse: in quo fallitur: extra enim decem locos, causas, effecta, subiecta, adiuncta, dissidentia, comparata, nomina, tributiones, finitiones, testimonia, argumētī genus nullum est. Omnia hic comprehensa & eorū generibus ac partibus clarissime in nostris institutionibus sunt distincta. De exemplis confusio similis est. Omnia aut Quintilianus

Quintilia
n error de
fictione.

Explorū
confusio.

„tilianus) necesse aut similia, aut dissimilia, aut contraria esse: paulo post tamen seipsum scilicet condemnans, etiam maiora, & minora, & auctoritates adiungit: & quæ contraria exempla putat esse (ut Marcellus ornamenta hostibus Syracusanis restituit: Verres eadem sociis abstulit) hæc dissimilia sunt, non contraria. De usu argumentorum pleraque dicit partim falsa, partim vera. Admiscet etiam quadam de dispositione, quæ dispositionis tamen artificiosæ cuiusmodi est, in syllogismo & methodo nihil habent. Iubet autem Quintilianus ne a potèntissimis, ad leuissima decrescat oratio: & tamen postea libri septimi capite primo dicit contra, Vbi docebit reo firmissimum quodque primum refellendum, & ad infirmissima deinceps veniendum. In capite de refutatione similes nugæ sunt, sine illo tamen inuentionis præcepto. Ad extremum multa de enthymemate & epichieremate colligit Quintilianus, quibus probat se eundem esse, quem tot antea locis probauit, in dialectica nempe valde plumbeum: & quæ de syllogismo dicit, magis ea se vel audita, vel ex aliquo authore lecta describere. Aristotelem sui erroris authorem Quintilianus hic habet Dialecticos ab

Aristotelis
sophisma de
differentiæ
oratoris &
dialectici.

oratoribus, non vero rerum usu, sed captiosis Aristotelis commentis distinguit: Ut illi syllogismis vtantur, hi fusa liberius oratione. Non intelligit hic homo vt grammatica, sic dialectica ex omnibus inuentionis & dispositionis partibus usum in omni oratione communem esse: dialogos, sermones, contentiones, poemata, orationes denique (cuiuscunque generis sint) omnes ma-

gis dialecticas, quàm oratorias esse. Nulla fere est oratio sine ratione & argumento: sine ratione & argumento collocatio, quod dialectica est. At Quintilianus Aristotelis somnia secutus (qui dialecticos scholasticis altercationibus, rhetoras forensibus & ciuilibus contentionibus fatue distinxit) putat syllogismo oratores, quàm dialecticos rarius vti. Quasi vero non sit similis & dialecticæ & rhetoricæ ratio in dialogis Platonis, & in forensibus Ciceronis actionibus, non tam frequentes animaduertatur syllogismi, quàm vel in Aristotelis spinosissimis sophismatibus. Si Quintilianus distinctas inuentionis & dispositionis artes cognouisset, & ad earum normam Ciceronis orationes expendisset, reperisset in Ciceronis orationibus syllogismos frequentiores, quàm possent in illis philosophorum scriptis notari. Hic Aristotelis error Quintilianum fefellit, qui simpliciter Aristotelis illud cõmentum sequutus est, nunquam attendit, an hoc verè diceretur. Nam si obseruasset, errorem illorum manifestissimeprehendisset, cum videret dialecticam tam esse in poetarum & oratorum, quàm in philosophorum libris usurpatam & tractatam. Atque hæc de argumentorum inuentione tertio, quarto, quinto libris. Totus sextus liber qui sequitur, in mouendi & delectandi artibus consumitur: Vbi nihil dialectica, nihil rhetorica proprium est. Generales vt sunt, ita generaliter exponantur rhetorica in elocutione & actione, dialectica in inuentione & dispositione: multi ex his vniuersis rerum fontibus riui oriuntur, qui tamen non sunt

De mouendi
& delectandi
artibus
libro
sexto.

harum artium praeceptis permiscendi. Artes inuentio-
nis tres docentur à Cicerone & Quintiliano: ad docen-
dum loci describuntur in generibus causarum, in par-
tibus orationis, & tandem communes omnium qua-
stionum. Secundo ad mouendum quadam etiam pra-
cepta ponuntur: postremo ad ridendum. At in inuen-
tione loci ad docendum soli sunt explicandi, motus &
delectatio proprias artes nullas habet: petuntur autem
communiter ex locis illis inuentionis: item ex elocutio-
ne & actione: maxime vero ex morali disciplina, ubi
agnoscas quid virtus, quid vitium, quibus rebus boni
viri gaudeant, quibus improbi exultent, quibus utri-
que item offendantur: quod Cicero saepe testatur, qui
in oratoriu affirmat ex omnibus philosophiae partibus
illam partem esse idcirco oratori maxime necessariam:
& Aristoteles, qui tantam dialectica & rhetorica
confusionem peperit, affirmat rhetoricam ratione mo-
tuum & affectionum parte quandam esse moralis phi-
losophiae: & ad illam philosophiam moralem, mouen-
di totam artem refert: & Quintilianus ipse ideo phi-
losophiam moralem primo libro rhetoricae partem di-
xit esse. In extremo sexto libro de differentia consilij
& iudicij differit Quintilianus, & iudicium putat,
ut dixi antea, non magis arte tradi posse, quam gustu,
quam odorem. Hic in cumulando diligentiam quin-
tiliani non requiro, in iudicando prudentiam deside-
ro. Dixit antea duas esse dialecticae partes, inuentio-
nem & iudicium: nunc quasi dialectica ars nulla sit,
& quod de iudicio in syllogismo praeceptum, inartifi-

Quintilia-
nus nullam
iudicij arte
putat esse.

ciosum sit, ait iudicium arte tradi non posse. Atqui iudicij
tamen hac iudicij doctrina tanta est, tam mirabilis, tam
tam diuina, ut qui vel ceteras artes norit, hanc exerceat
praeceptis vel observatione aliqua non norit, nihil ve-
re percepisse, nihil ferme cognouisse videatur. Atque
haec de inuentione à Quintiliano confusa sunt. Dispo-
sitionis doctrinam libro proximo septimo videtur quin-
tilianus explicare velle: quod si fecisset, syllogismi mo-
dos omnes, & methodi vias & doctrina & pruden-
tia docuisset, quemadmodum in nostris institutionibus
est explicatum. At in principio Quintilianus indicat
nullam dispositionis artem in omnes materias certam
tradi posse: in quo vehementer errat. Nam syllogismi
& methodi artificiosa certa doctrina est, & omnium
rerum, quae via & ratione tractandae sunt, communis.
Quare quid plura iam contra hunc hominem de arte
dispositionis dicenda sunt, qui eam non solum ignorat,
sed arbitratur nullam esse posse? Quae vero Quintilia-
nus nomine dispositionis tam multa toto hoc libro scri-
bit, ea sunt de formulis causarum civilium, & de con-
suetudine quadam litigandi in Romano foro, quae fuit
illo seculo. Attamen omnia eiusmodi, ut nullum om-
nino solidum ac perpetuum, vel ad illas ipsas Romani
fori formulas praeceptum praebeant. Renocat autem huc
tota illa sophismata tertij libri de generibus statuum
& questionum coniectura, finitione, qualitate, actio-
ne, scripto, & voluntate, contrariis legibus, syllogismo,
amphibologia: in quibus singulis nullum dispositionis
praeceptum generale est. Confunduntur etiam quadam

De disposi-
tione ex li-
bro septimo.

Epilogus
inventionis
& disposi-
tionis, ubi
comparatur
ars Quinti-
liani de in-
ventione &
dispositio-
nis institutio-
nibus in-
ventionis &
dispositio-
nis.

inventionis precepta in coiectione & finitione, de cau-
sis, factis, consiliis, ut verissime confirmari possit, quin-
que libris tertio, quarto, quinto, sexto, septimo, a Quin-
tiliano non informari inventionis & dispositionis ar-
tem: sed utriusque partis doctrinam multis rebus fal-
sis, alienis, inutilibus obrui. Quamobrem iam licet
istam & inventionis & dispositionis contentionem
totā concludamus, & nostras institutiones cum Quin-
tiliani institutionibus, usum nostrum cum usu Quin-
tiliani coniungamus, ut intelligi possit uberior ad ex-
tremum quid hac de re statui possit. Nos artes inuen-
tionis & dispositionis dialecticæ arti, cuius partes pro-
priae sunt, vere attribuimus: Quintilianus dialecticæ
doctrinam, rhetoricæ falso subiicit. Nos quaestionem
definimus, & de partibus admonemus, quod ad usum
inventionis & dispositionis attineat: Quintilianus
quaestionem non definit, nullum quaestionis usum osten-
dit, sed omnium generum sophismatis hanc doctrinam
partem confundit. Nos inventionem definimus, gene-
ra partimur, generum species singulas & partes expo-
nimus, & insignibus exemplis illustramus: Quinti-
lianus nec inventionem, nec inventionis genera, nec
generum species, nec omnino partes illo vera definitio-
nis aut partitionis lumine exornavit, sed pro una illu-
stri & communi rerum omnium inventionem, tres ina-
nissimas & turbatissimas artes aggregavit, primam
in generibus causarum, secundam in partibus oratio-
nis, tertiam in generalibus & omnium causarum,
tum partium orationis locis communibus. Nos syllogis-

mi & methodi, id est, universæ dispositionis laudes
omnes persecuti sumus: Quintilianus nullum omnino
certum & perpetuum praeceptum hinc intellexit. Nos
clarissimo ordine & ad intelligendum aptissimo ge-
nerales praeceptiones primo, speciales deinde collocaui-
mus: Quintilianus autem qua via, quo ordine, qua
dialecticæ methodi ratione totam confusionem tot ar-
tium composuit? Comparat orationem via & ratione
distinctam Plato perfecte animalis excellentis figuræ,
cuius caput sursum erigatur, pedes deorsum deprimā-
tur, pectus, venter, ac reliqui artus intermedii locis or-
dine collocentur: ita orationem dialecticè collocatam
iudicat summo ac primo loco res universas, infimo sin-
gulares, intermedio tum universis inferiores, tum sin-
gularibus superiores amplecti: ut a capite disputatio
per partes ad extremas particulas deducatur. Verum
enimvero quodnam esse animalis monstrum putaremus,
cuius pedes essent sursum erecti, deorsum caput affli-
geretur, ipsumque caput una cum ventre in pedis unius,
tanquam vortice aliquo absorberetur? Talis sanè tri-
plicis apud Quintilianum inventionis est collocatio:
pedes enim sunt singulares causarum artes, quæ primo
& summo loco sunt: venter partes orationis, quæ sunt
magis communes, quam artes demonstrativæ: & de-
liberativæ causæ minus communes, quam loci genera-
les: caput communes omnium quaestionum loci: quæ ta-
men & orationis, & communium locorum doctrina in
uno iudicialis causæ genere, id est, in uno pede confun-
ditur. Itaque tota artis explicatione non modo in rebus

Comparatio
exercitatio
nis & usus

Exercitatio
exercitatio
nis & usus

ipsis permulta absurde peccauit Quintilianus, sed in ordine & dispositione videmus, quam confusus sit & perturbatus. Quid vero futurum putamus, si tam interis, tamque inanis confusionis usum requiramus? Exercenda est & inuentionis & dispositionis doctrina modis duobus, primo ut per eam in alienis exemplis cognoscamus, & consilium ex argumeto, & iudicium ex conclusionis modo, & totam omnino prudentiam ex collocationis & ordinis methodo: secundo ut per eandem artem similia ipsi & dicendo & scribendo exempla confingamus. Enimuero ponatur aliqua Ciceronis oratio, inuentio & dispositio ex artibus Quintiliani disquiratur, quid primum ad hanc exercitationis rationem tota illa tam accurata de statibus doctrina, an rationalis questio sit, an legalis, verum queratur an est, quid est, quale est, an status sit ambiguus, an syllogismi, an legum contrariarum, an scripti & sententiae, an translationis: quid inquam ista mihi proderunt ad rationem inuentionis? nihil. ad rationem dispositionis? nihil. Iam vero quas artes Quintiliani ad explicandum, quid hic Cicero voluerit, quo genere argumendi, quam solido usus sit, quas, inquam, inuentionis artes hic adhibebo? An genera causarum repetam, & partium orationis tot institutiones excutiam, & locorum communium ratione totam huc referam? Curnam, Deus bone, confusio tanta, & quamobrem miscenda est, cum res tota clarissima & facilissima sit? Nosse vis, & expendere consilium in Ciceronis oratione tibi proposita? refer ad partem quaestionis utran-

an sit
et minus
an sit

uis, eius argumenta, confidera quid eius sint, causane an effectus, subiectum an adiunctum, dissidentaneum, comparatio, nominis ratio, tributio, definitio, testimonium, tum hoc assequere compendiarie & facili via, quod Quintiliani tam molestis salebris assequi vix, ac ne vix quidem possis. Postremo faciamus idem in Quintiliani de dispositione artibus periculum, quomodo iudicii Ciceronis, quomodo methodum cognoscamus? At tantum abest ut Quintilianus ullam iudicii doctrinam doceat, ut affirmet omnino nullam tradi posse: tam cecus in omni dispositionis arte, ut profiteatur in omnes materias communem esse nullam posse. Aristotelis & Quintiliani error fatuitate par fere est: ille negat in Topicis communem inuentionem tradi posse, quam tamen tot tenebris inuoluit, quam multas in eius libris demonstrauiamus. Hic vero iudicium dialecticae partem esse dicit, & tamen idem nescio quomodo somnians ait iudicii doctrinam nullam esse, nullam artificiosae dispositionis communem esse doctrinam. Quare quid iam requiram hoc loco, quomodo possit secunda exercitationis ratio ex hisce Quintiliani artibus tractari? Non potest ex his consilium, non potest iudicium, non potest methodus in propositis auctoribus intelligi: quomodo igitur his artibus easdem virtutes assequi scribendo & dicendo poterimus? Quamobrem cum sit ars inuentionis & dispositionis a Quintiliano tam negligenter, tam insipienter exposita, cum nihil perfecte vel definitum, vel partitum, vel aestimatum, vel collocatum sit, cum verus earum

partium vsus illinc elici nullo modo possit, statuite dialectici, quos initio contentionis meae iudices appellauit, statuite, inquam, qualem dialecticum rhetorem hunc a vobis deceat aestimari.

De elocutione ex octauo libro.

De dialectica & inuentionis & dispositionis doctrina contra Quintilianum adhuc dialectice quidem egimus: sequitur de elocutione institutio Quintilianiana tam proluxa fere, tamque confusa, quam quinque proximis libris fuit de inuentione atque dispositione. Summas rerum, ut adhuc feci, duntaxat attingam, institutum persequar: dialecticam prudentiam hic item ab hoc magistro requiram, quomodo definierit, quomodo diuiserit, quomodo declarauerit, quod doctoris consilium, quae ratio, quod iudicium, quae sapientia fuerit, qualem denique se dialecticum praeberit. Elocutio rhetorica praeceptis his definita & explicanda fuerat, quibus grammaticum nihil, nihil dialecticum admisceretur: ut cum puritas orationis grammaticis decretis, rationis subtilitas & prudentia dialecticis informatam esset, tum quid ad ornandum ex tropis & figuris, ex vocis & actionis gratia & dignitate reliquum pertineret, hic definitionibus, partitionibus, & exemplis exponeretur. At Quintilianus sui similis est, miscet & conturbat in rhetorica elocutionis praeceptis & grammatica & dialectica. Elocutio (ait primo capite octauo libri) spectatur in singulis & coniunctis verbis: quid tum? In singulis intuemur ut sint latina, perspicua, ornata, apta. In coniunctis, ut emendata, ut collocata, ut figurata. Haec partitio Quintilia-

Elocutionis partitio recta.

ni est, in qua consideremus quamam dialectica teneatur. Primum enim Latini & emendati sermonis elegantia rhetorica nihil est, grammatica tota est: ut enim nullus barbarismus, nullus solæcismus insit, grammatica virtus est. Itaque haec tam multa in hac partitione redundant, & dialecticam nullam hic esse demonstrant: quia cum de rhetorica elocutione disputes, non erit profecto verum grammaticas res admiscere. Quod Quintilianus nescio quo modo consistetur cum ait, Sed ea quae de ratione Latine atque emendate loquendi fuerint dicenda, in libro primo, cum de grammatica loqueremur, executi sumus. Verum hic Quintilianus idem est qui adhuc fuit, sine dialectico consilio, sine syllogismo, sine iudicio. Verum (ait) illic tantum ne vitiosa essent praecepimus, hic non alienum est admonere, ut sint quamminime peregrina & externa. At Quintiliane, non eadem solum libro primo tradidisti, cum de grammatica diceres, quae hoc libro repetitur, sed etiam longe quam hic plura: & te valde tamen in tanta cumulandi diligentia demonstras obliuiscum & immemorem, atque, quod arguo, dialectica expertem. De perspicuitate rerum & decoro idem sentiendum est: Rhetorica enim (quae in verborum elocutione & actione tota posita est) fere nihil habent. Secundo capite perspicuitas informatur ex verbis propriis: proprietates autem admodum ridicule diuiditur in modos octo. Omnis significatio verbi propria est, aut mutata aliquo genere tropi per metonymiam, ironiam, metaphoram, synecdochen, ut postea declarabo. Itaque si

Perspicuitatis ratio sua partitio.

Verè statuere volumus, vnica proprietatis in verbo est ratio, vnicus est modus. At Quintilianus ait primo dici propria, quorum prima hæc intelligentia & significatio fuerit: quod est verum. secundo modo dicitur proprium, ait, inter plura quæ sint eiusdem nominis, id vnde cetera ducta sint. At Quintiliane, hic secundus modus à primo diuersus non est. Omnis dictio propriè aliquid significat: significatio tamen hæc sæpe ad aliam rem significandum aliquo tropo mutatur. Id verò vnde cetera ducta sunt, proprium solum est, cetera ~~communis~~ usurpata. Ergo dialectica luce adhibita vides secundum istum proprietatis modum à primo non differre. Tertius est modus, cum res communis pluribus in vno aliquo habet nomen eximium. At Quintiliane, synecdoche est hic modus proprietatis: quoties enim ex genere species significatur, synecdoche postea à te definitur. Cur igitur tropus isto loco turbatur, ac non potius in troporum doctrina docetur modificatus significationes, si id opus esset, etiam proprias esse? Quartus modus est, cum quod commune est aliis nomen, alicui rei peculiariter tribuitur. Hic error non similis est proximo, sed idem cum eo planè. Quintus modus est, quæ nihil est significantius. At id aliquando proprium nomen est, vt à primo modo nihil differat, aliquando modificatum, & hinc nihil docet. Sextus modus proprietatis in his quæ bene translata sunt. At cur hinc de metaphora potius ista conturbantur, quàm proprio & legitimo troporum loco doceantur? Septimus modus est in his quæ sunt in quoque præcipua: at id interim pri-

prium verbum est, vt hic modus cum primo consentiat, interim modificatum est. Octauus modus, cum verba plus significant quàm eloquuntur: emphasin tamen mauult Quintilianus appellare. Atque hæc genera proprietatis facta sunt octo, quæ in rhetorica bene tradita nulla omnino essent. Grammatica propriorum verborum rationem habet, rhetorica modificatorum: sic à modificatis propria distinguenda sunt. Quintilianus autem ex duobus significationum generibus, proprietarum & modificatarum, fecit genera priorum octo, tam subtiliter & acutè, vt secundum genus nihil differat à primo, octauum à Quintiliano ipso reiciatur, tertium, quartum, sextum sint tropi synecdoche & metaphora, quintum & septimū primo genere, aut tropo aliquo contineantur. Et hinc curam & sollicitudinem in congerendis rebus video, dialecticum iudicium, dialecticum syllogismū nullum video. Prætermitto permulta falsa, permulta inepta, quia sit infinitum singula persequi. Opponit Quintilianus obscuritatem perspicuitati, & eius modos alios in singulis, alios in coniunctis verbis exponit. At Quintiliane, quàm obliuiosus es, quàm valde es immemor tui? Partitus es elocutionē ex verbis singulis & coniunctis: in singulis perspicua collocasti. At nunc etiam in coniunctis eorum doctrinam permisces, & te ipsum valde in definiendis artibus & distinguendis perturbatum esse doces. Similis est inconstantia & confusio tertio capite de ornatu, vbi præmiū est sua longitudine ineptissimum. Ornatu doctrina tandem sequitur in singulis doctrina.

coniuñctis verbis, cum tamen in prima partitione in singulis tantum. Verbis ornatus à Quintiliano positus sit: & istam constantiam dialecticam primum deprehendo: Ornatus, ait antea, totus in singulis verbis. Deinde, ornatus duo genera, alterum in singulis, alterum in coniuñctis. Singula trifaria partitur ut propria sint, aut ficta, aut translata. At Quintilianus antea subiecit verborum proprietati translationem, nunc eandem tanquam distinctam à proprietate separat: de nouitate verborum repetit quadam libro primo confusa: de translatis hic nullum verbum facit. Ita Quintiliani doctrina de verborum singulorū ornatu concluditur, ut magnifica nobis premittatur, promissa ipsa nulla fiant. Coniuñctorum verborum ornatu pari, vel multo etiam maiore confusione turbatur. Diuiditur primum bifariam, quam concipiamus elocutionem, quam efferamus. Illic considerandum esse dicit, quid augere, quid minuere velimus, ubi tota dialectica rhetoricaque comprehenditur, ne nihil agere doctore tantum iudicemus: hic vero quibus tropis, figuris, sententiis, numeris utamur: ubi tota dialectica rursus in sententiis, & elocutio ex tropis & figuris & numeris miscetur: tam egregie Quintilianus partitur hanc doctrinam, ut quicquid illi venerit in buccam, id effuderit, dialectici salis ne micam quidem adhibuerit. Atque quod multo absurdius est, neutram propositarum partium exequitur, sed vtriorum nescio quas sordes à grammaticis vndique corradis, & in cultu (quem à duabus illis partibus diuersum facit) reliquam tanti

capitis loquacitatem consumit, ubi statuit illustrationem: quam tamen figuram nono libro facit, nec intelligit hanc illustrationem separati precepti nihil habere, sed ex omnibus & inuentionis & dispositionis & elocutionis partibus fieri posse: & omnia illustrationis exempla, quae hic adhibet Quintilianus, sunt ex effectis, adiunctis, comparatis, in quibus tam cecus est, tam à dialecticis inops & destitutus, ut artem exemplorum, quibus vitur, non intelligat, quin etiam aliud genus pro alio proponat, ut pro Archia, ubi collatio minorum est, similitudinem esse putat, hoc loco, Saxa & solitudines voci respondent, bestiae sepe immanes cantu flectuntur atque consistunt, nos instituti rebus optimis non poetarum voce moueamur? Subiecit illustrationi *Ἐκχρωσίου*, cuius hoc exemplum quod ponit (Mithridates corpore ingenti perinde armatus) non intelligit similitudinem esse, quam tamen illustrationi proximo modo subiecerat: Subiecit illustrationi rursus *Ἐμφασιν*, cuius partē admodum ridicule figuram, reticentiam, facit. Postremo quicquid potest huc vndique adgregat *ἀφαιεῖαν*, *δύωσιν*, *φωτεινὰς*, *ἰσχυρὰς*, *ἐπερχομένας*, *δρεπνὰς*, non modo sine arte, sed omnino sine vlla artis specie: cuiusmodi capita duo proxima sunt de amplificatione & de sententiarum generibus, quorum capitum artem nullam omnino Quintilianus intelligit. Praecipit hoc libro de elocutione, at ista genera amplificationum & sententiarum non elocutione verborum, sed rerum inuentione fiunt: & amplificationis genera, quae diuersa Quintilianus putat, eadem

Quintilianus artem exemplorū non intelligit.

Amplificationum & sententiarū vitiosa doctrina.

ferè sunt. Primum enim & secundum ex vno loco comparationis oriuntur. Incrementum siquidem, cum ex minoribus ascendis ad maiora, comparatio est, cuius tamen artem Quintilianus ab incrementi arte diuersam putat. Ratiocinatio & congeries artis certa nihil habent: possunt ex omnibus argumentorum generibus accipi. Sententiarum autem genera, quæ Quintilianus recenset, sunt ex contrariis, comparatis, aut figura aliqua, at sine arte vlla, imò verò contra omnem artis rationem confusa. O philosophi, o dialectici, & vererum iudices, considerate quæ sunt, & cuiusmodi quæ dico, quæ propono: pudet enim me, pudet tam putidam, tam insulsam loquacitatem, qualis est, talem dicere ac demonstrare, admonere satis esse existimo. Boni iudicis est ex legum & iuris scientia nosse quibus meritis vnaquæque res digna sit: factum propono, de qualitate vos statuite. Atque de tribus totius octauæ libri partibus duæ integra quinque capitibus adhuc conturbatæ sunt ex grammaticis, dialecticis, & rhetoricis quibusdam, ita tamen ut vel grammatica, vel rhetorica, vel dialectica artis forma nulla sit. De rhetorica elocutione pollicetur Quintilianus præcepta se traditurum, at de troporum & figurarum (quibus tota ars elocutionis bene descripta continetur) arte nihil est institutum. Reliquo libro octauo troporum doctrinam nobis Quintilianus pollicetur. Nanque tropum definit initio & partitur & dialectica methodi viam scilicet aliquando sequitur. Verum si recte iudicare volumus, nihil accurate definit, nihil acutè partitur, nihil via & ordine dis-

ponit. Tropus (ait) est mutatio verbi vel sermonis a propria significatione in aliam cum virtute. At tropus in singulis verbis totus est, in sermone coniunctum nihil habet. Nam cum forma orationis mutatur, figura sunt, non tropi: & quas sermonis mutationes Quintilianus putat tropos esse, docebo suo loco tropos non esse. Quare falsa est primum ista definitio. Quintilianus troporum genera duodecim facit, metaphoram, synecdochen, metonymiam, antonomasiam, enomatopœiam, catachresin, metalepsin, epitheton, allegoriam, periphrasim, hyperbaton, hyperbolem. At quatuor tantum sunt. metonymia, ironia, metaphora, synecdoche, ut planum faciam cum de generibus singulis dixero: falsa item est Quintiliani hac in parte doctrina, tam excellentem in definiendo, in partiendo dialecticum videmus. Differit primo loco Quintilianus de metaphora, quæ non definit: partitur autè sic, ut præstiterit non partiri. Itaque inanes eius & ridiculas partitiones omittamus, quod aut necessitatis, aut significationis, aut decoris gratia adhibetur: quasi nō hac inter se miscatur, & aliqua sit metaphora necessitatis causa adhibita, non etiā significationis. Addit tamē tribus generibus quartum modum ad vitandam obscenitatem, ait: quasi & hic modus decoris gratia non fiat. Omittamus & aliam inertie similis partitionem, quod metaphora sit ab animali ad animal, ab inanimato ad inanimatum, ab animalibus ad inanimata, ab inanimatis ad animalia: liceat enim partitiones innumerabiles tales cōfingere, quæ artis utilitate nullam prorsus habeant:

Et cum metaphora similitudinis pars sit (metaphora enim tropus est ex simili simile significans) cum inquam similitudinis pars sit, quæ non ex hoc vel illo rerum genere, sed ex tota rerum natura sumi possit, tam vanum & inutile est inertes species hic velle consuetari, quam si quis docere conaretur unde genus, unde species, unde contraria, unde denique primi illi dialectici rerum fontes orirentur. Hoc primum tropi genus retineo: tot nugæ & ineptias, quot hoc loco Quintilianus col-
 Synecdoche legit, reiticio. Secundum genus Quintilianus Synecdochen facit, & eius multa genera recenset, cum numerus pro numero, totum pro parte, genus pro specie, antecedentia pro consequentibus, & contra sumuntur: quorum ultimum elocutionis nihil est, ut hic,

Aspice, aratra iugo referunt suspensa iuuenti: argumentum est ex adiunctis, unde merities & nox appropinquare intelligitur, & Quintilianus hac intelligit, & sciens turbat: reliqua non intelligit Quintilianus vno diuisionis genere contineri, ut ratio ex synecdoche definiatur, cum ex parte totum contriue significatur. Nam & species pars est generis, & genus totum speciei, & pluralis numerus singulari comparatur.
 Metonymia tus totum aliquid est parti collatum. Tertiū tropi genus est Quintiliano, metonymia, & definitur nominis pro nomine positio, sed admodum vitiose. In omni enim tropo est nominis alieni pro proprio nomine positio: cuius vis est (ait Quintilianus) pro eo quod dicitur, causam propter quam dicitur ponere: at id perpetuū non est: sape enim tropus hic etiam ex effectus causas, non

solum ex causis effecta, item ex subiectis adiuncta, contrarie significat. Atque ut intelligi possit quàm sit ista iners & confusa troporum ars, exempla Quintiliani ad hos quatuor locos referam. Ex causis effecta significantur, cum dicitur, Ceres & Bacchus pro frugibus & vino. nam dii illi earum rerum inuectores & authores finguntur. Contra ex effectus causa significantur, ut Pallida mors, tristis senectus: ideo enim & pallida & tristis, non quia sit, sed quia faciat: ex subiectis adiuncta, ut bene moratas vrbes, pro ciuibus: & homines deuorari, cum eorum patrimonium consumitur: denique quoties continens pro contento, possessor pro re possessa, dominos pro subditis dicimus. Contra vero ex adiunctis subiecta, ut sacrilegius pro sacrilego, audaciam pro audaci. Quare omnis huius tropi confusio tollitur vna ista vera definitione, Metonymia, est tropus ex causis effecta, subiectis adiuncta, contrarie significans. Querit autem Quintilianus similitudinem quandam inter synecdochen & metonymiam, sed fallitur. Itaque in hoc genere veram doctrinam retineo, & artificiose compono, tenebras tollo. Quartū genus tropi Quintilianus antonomasiam facit & definit, quæ aliquid pro nomine ponit, definitione, tropi proximi definitioni simillima. Conuenit enim tropis omnibus pro nomine proprio aliquid ponere. Hæ Quintiliani definitiones sunt eiusmodi, ut nihil definiant: sed fallitur etiā grauius Quintilianus. Antonomasia enim (quæ fingit) aut synecdoche est, ut Pelides, Tytides, pro Achille & Diomede. Generalia enim nomina sunt
 f. i.

pro specialibus, aut argumentum quoddam, ut definitio Iouis in hoc exemplo,

- diuū pater atque hominum rex.

Item definitio Scipionis in hoc exemplo, Euerſor Carthaginis & Numantia. Itaque tollatur ē tropis hoc genus, quod a ceteris nihil habet diuerſum, aut tro-

Onomato-
pœia.

pus omnino non eſt. Onomatopœia quantum tropi genus eſt Quintiliano, ut mugire, ſibilare, & ſimilia. At mutatio ſignificationis hic nulla eſt: nihil enim aliud ſignificauerunt inquam hac nomina, & hac prima eſt eorum ſignificatio: non eſt igitur illic tropus.

Catachreſis Catachreſin ſextu tropi genus facit Quintilianus, & definit, quæ non habentibus nomen ſuum accommodat quod in proximo eſt. Verum hac definitio tropis omnibus conuenit, & Catachreſis inter tropos ponitur errore eodem quo Antonomaſia. Hic tropus incidit in alios, aut omnino tropus non eſt,

- equum diuina Palladis arte

Ædificant,

metaphora eſt ex ſimili ſimile ſignificans: dura, eſto: at conceſſa tamen: ſic enim dicimus & ædificare naues, & orationem ex ædificare, & ſimilia. At dicatur ſi placet hac durior metaphora, Catachreſis, non reuſo: ſed intelligatur à metaphora genere ipſo nihil differre. Leo pariet, metaphora eſt ſatis dura, qualis eſt parens pro patre, quia parere ſcæmina eſt, tamen hoc poſterius valde uſitatum eſt: paricida pro interfectore, pyxis pro pyxide cuius ſus materia, ſynecdoche eſt: ſpecies quippe pro genere: dicatur etiam ſi lu-

bet hac ſynecdoche κατὰ γένος. Conatur tamen Quintilianus metaphoram a Catachreſi ſeparare, quod abuſio ſit ubi nomen deſuit, translatio ubi aliud fuit. at utrunque falſum eſt. Metaphora enim neceſſitatis cauſa aliquando adhibetur, ut ipſe Quintilianus antea dixit, & Catachreſis eſt aliquando, ubi nomen fuit, ut paricida pro interfectore, parens pro patre. Tollatur igitur genus hoc, aut metaphora & ſynecdoche, aut omnino alicui tropo ſubiiciatur, ſeparata tropi ſpecies nulla dicatur. Atque etiam ſi vere loqui volumus, omnis tropus Catachreſis eſt: non enim ſua ſignificatione & propria rem exprimit, ſed abutitur aliena. ſeptimum genus eſt tropi metalepſis, & de-

Metalepſis.

finitur quæ ex alio in aliud viam præſtat: quæ definitio omnis argumenti communis eſt, non propria huius tropi: vitioſa igitur. Atque hic tropi nullum omnino genus eſt, & Quintilianus nullum eius uſum admodum eſſe purat. Tollatur igitur, primum quia nulla ſignificationis mutatio eſt, nec ideo tropus: deinde quia uſum nullum habet. Octauum tropi genus eſt

Epitheton.

epitheton, maiore errore huc obruſum, quam ſuperiora. Quid enim eſt tam frequens in epithetis, quam propria ſignificatio? calidus ignis, bruta terra, lucidus aer, humida aqua. Aliquando autem mutatur ſignificatio, & metaphora eſt, ut cupiditas effrenata, neque ideo tamen noua doctrina hic quidquam deſideratur: neque quia epitheton eſt, ideo tropus eſt, ſed quia metaphora, ſynecdoche, metonymia, aut ironia eſt. Tollatur igitur ex hac de-

Allegoria. *Etrina* epitheton. Nonum tropi genus allegoria est Quintiliano, ac definitur inuersio aliud Verbu, aliud sensu ostendens, ac etiam interim contrarium: prior pars definitionis huius omnibus tropis conuenit: secunda ironia propria est. Allegoria autem si fiat ex continuis meta: horu non est nouum tropi genus, non magis quam si frequens metonymia aut synecdoche continuaretur. Neque enim hic diuersa troporum genera dicerentur, sed multa metonymia, multa synecdocha: ita illic multa metaphora sunt, diuersum genus ne esto. Si tamen lubet allegoriam dicere, continuatis in oratione metaphoris, non recuso: sed ne imperite in arte describenda pro genere ponatur quod genus non sit,

O nauis referent in mare te noui
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa
Portum.

Hic metaphora multa sunt: nauis pro republica, fluctus maris pro bellis ciuilibus, portus pro pace. Atque omnes istas metaphoras allegoriam nominemus, genere à metaphora non separemus. Hoc aliquando obscurum est, anigma dicitur: nomine quidem recte.

*AE*nigma rum est, anigma dicitur: nomine quidem recte. *AE*nigma autem Quintilianus allegoria speciem esse putat, & falso putat: cum omnis allegoria ex tropis sit, anigmata multa sint sine tropis, ut hac, quæ falso inter tropos recenset Quintilianus,

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cali spatium non amplius Vlnas.
Omnia enim propriis verbis nullis modificatis in hoc anigmate explicantur. Et ex omnibus artibus licet

ignarus & imperitis artium tales obscuras sententias proponere, ubi tropi nihil omnino sit. *Allegoriam* credit etiam Quintilianus aliquando sine tropis esse, ut apud Virgilium,

Certe equidem audieram, quæ se subducere colles
Incipiunt, mollique iugum demittere cliuo,
Usque ad aqua, & veteris iam fracta cacumina fagi,
O nna carminibus vestrum seruasse Menalcam.

Quod si verum esset, certe tropus nullus esset, quia non esset mutatio verbi à propria significatione. At metaphora est in verbo (Menalcas) quo pro pastore significatur Virgilius, allegoria autem nulla hic est, sed historia vera verbis simplicibus narratur. Subiicit Quintilianus allegoria ironiam, in quo labitur. Ironia enim ipsa tropi genus est separatim. In omni allegoria significatur ex simili simile: in ironia significatur ex contrario contrarium. Subiicit errore multo maiore, ἀπεκασμὸν, ἀστειον, ἀπὸ πρὸς, παρὰ ποταμὸν, μὴ κατὰ ποταμὸν. Neque enim tropi hic quidquam est, cum verbis propriis hæc omnia decidi possint. Decimum tropi genus periphrasis Quintilianus facit. At periphrasis omnibus propriis verbis effici potest: nec idcirco tropus ullus est omnino, sed argumeti genus ex dialectico definitionis loco. Undecimum genus hyperbaton facit Quintilianus, in quo cum significationis nulla mutatio sit, nullus etiam tropus erit: & siquid in rhetorica elocutione de hyperbato dici potest, in compositione commodissime dicitur, cuius gratia verba alia differenda, alia preponenda sunt. Duodecimum genus & postremum hy-

Periphrasis

Hyperbaton

perbolen facit Quintilianus, quæ si in Verbo est, metaphora quidem ferè est, significans ex simili simile: sæpe etiam metonymia: sed in quo etiam maius inclusum est, si res amplificatur, ut Volitare gloriæ cupiditate, ut scelus pro scelero: aut minus si extenuatur, ut Veri ac fortis tribuni plebis stridorem perferre non possit. Hyperbole autem si in Verbo non est, ex omnibus argumentis accipi potest, & ideo tropus non est. Quamobrem ex duodecim generibus à Quintiliano in hac doctrina cõfusus, antonomasia, onomatopœia, metalepsis, epitheton, allegoria tot species (ironia excepta) periphrasis, hyperbaton, & extra singula verba hyperbole tropi non sunt. Neque hic Quintiliani diligentiam desidero, qui pro paucis generibus troporum, tot nugarum genera cumularit, sed iudicium & prudentiam desidero: qui si hunc unum syllogismum conficere potuisset, nunquam tam multa confudisset:

Tropus omnis est mutatio significationis:

Antonomasia, onomatopœia, metalepsis, epitheton, tot allegoria præter ironiam, species, periphrasis, hyperbaton, hyperbole extra singula verba, significationis mutatio nulla est:

Quare tropus non est.

Si inquam, Quintilianus ex definitione sua conclusionem hanc efficere potuisset, nunquam in istam ignaviam atque inertiam incidisset. At dialectica (quam suis scriptis tantopere confudit) vehementer illi defuit. Atque etiam ut intelligi certius possit, quatuor esse tantum troporum genera, metonymiam, ironiam,

Cur tantum
tropi qua-
tuor.

metaphoram, synecdochen, causam planius & aperius ex locis dialecticæ inuentionis explicabo.

Omnis mutatio propria significationis ex causis ad effecta, subiectis ad adiuncta, dissentaneis ad dissentanea, comparatis ad comparata, toto ad partem, contrarie, est metonymia, ironia, metaphora, synecdoche.

Metonymia enim est mutatio significationis ex causis ad effecta, ex subiectis ad adiuncta, contrarie: Ironia ex dissentaneis ad dissentanea: metaphora ex comparatis ad comparata: synecdoche ex toto ad partem, contrarie.

Omnis autem tropus est mutatio propria significationis in verbo ex causis ad effecta, subiectis ad adiuncta, dissentaneis ad dissentanea, comparatis ad comparata, toto ad partem, contrarie.

Nam reliqua rerum (quæ videntur significari posse dictione simplici) genera nihil habent ab illis distractum. Nam coniugata & notatio circumstantia sunt nominis, non rei significata. Definitio & testimonium simplici dictione non significantur.

Omnis itaque tropus est metonymia, ironia, metaphora, synecdoche.

Veruntamen fallor fortasse, & inconsiderato inuestiganda veritatis studio inductus longius progredior, quam fines dialectici syncerique iudicii postulent. Troporum genera Quintilianus duodecim fecit: ego duntaxat quatuor instituo: antonomasiam, metalepsin, epitheton, allegoria tot (excepta ironia) species, hyperbaton, in coniunctis verbis, hyperbolen tropos esse non f. iiij.

De differen-
tiâ tropi &
figure ex
nono libro.

puto: quia in his à significatione propria dictio nulla necessario mutetur. At Quintilianus tropum distinguit initio noni libri à figura, idq; tam sapienter, ut omnes troporum proposita species retineantur. Tropus est dictio ab eo loco in quo propria est, translata in eum, in quo propria non est, ait, figura est conformatio quaedam orationis remota a communi, & primum se offerente ratione. Hac tropi & figura differentia est à Quintiliano posita: vera, certa, necessaria, fateor. Ornatius enim elocutionis, est mutatio dicendi à proprio & vulgari modo ad elegantiores quendam & praestantiores: isque duplex est in vno verbo tropus, in oratione figura dicitur. hoc verissimum discrimen est. Verum Quintilianus in hac tam vera sententia constanter permanere non poterit. Istum discriminis syllogismum, istud tam firmum iudicium captionem nescio qua mox inducit. Syllogismus enim discriminis ita est,

inferimus Tropus est mutatio dictionis:

istud. Figura non est mutatio dictionis, quia est orationis mutatio:

Figura igitur non est tropus.

Verius, inquam, hoc syllogismo & constantius nihil esse poterat. Quid igitur Quintilianus? Hunc syllogismum captiose paulo secus repetit, & plurali numero sophisma instituit. Definit paulo ante tropum dictionem translata a proprio loco: vidit igitur antonomasiam, allegoriam, hyperbolem plerumque, periphrasim in dictione singulari non esse. Aliter igitur loqui instituit, & ita ratiocinatur,

In tropis ponuntur verba alia pro aliis:

In figuris non ponuntur verba alia pro aliis: nam propriis verbis figura fieri potest:

Figura igitur tropi non sunt.

Propositionem inductione conficit:

In tropis ponuntur verba alia pro aliis.

Ut in metaphora, metonymia, antonomasia. At Quintilianus quid agat? hac antonomasia non est dictio translata à proprio loco. Ut eloquentia Romana parens pro Cicerone,

fals
- diuum pater atque hominum rex.

pro Ioue: oratio enim non est dictio Tropus igitur non est. Tum vero Quintiliani captioso isto & posteriore syllogismo Quintilianum conuincam: assumit enim in figuris non poni verba alia pro aliis, quia omnia propria possint esse. At in illa Quintiliani antonomasia (euerfor Carthaginis atque Numatiae) omnia propriis verbis exposita sunt. Quare utroque Quintiliani syllogismo antonomasia & troporum genere secernam. Sed reliquam istam inductionem videamus, quemadmodum in tropis ponantur verba alia pro aliis. Metalepsis si verbum pro verbo ponat, metonymia, ironia, metaphora, aut synecdoche est. De catachresi & allegoria satis diximus, quomodo tropis subiicerentur. Onomatopoeia pro alio ponitur (ait Quintilianus) quo usuri fueramus, si illud non fingeremus. At quibus verbis, o Quintiliane, uteremur in affectionibus animalium propriis exponendis, si ista non fingeremus, ridere, ululare, boare? Cuiusmodi igitur ista est ratio,

et quam à dialectico iudicio inops et aliena? Periphrasis videtur pluribus pro vno (ait Quintilianus) ergo tropus est. Quid est? quomodo hic Quintiliane iudicas? quam longe à definitione tua discrepas? At longe aliter concludo et iudico, longe alium syllogismum conficio.

Omnis tropus est dictio à significatione mutata:
Periphrasis non est dictio à significatione mutata:
Non est igitur tropus.

Considera Quintiliane, quam illa tua fallax, quam sit ista constans et firma conclusio. Epitheton (ais) conjunctione Antonomasia fit tropus. At nec Antonomasia, nec Epitheton tropus est: Vtere tuo aduersus te iudicio, Vtere tuo syllogismo.

Tropus est dictio mutata à significatione:
Epitheton saepe proprium est, nec mutatam habet significationem.

Epitheton igitur tropus non est.

Atque hoc syllogismo omnes falsas troporum species à Quintiliano in hac doctrina confusas tollo et abicio. Laborat tamen Quintilianus in hoc primo noni libri capite vehementer: quaestiones sibi obicit, quas dissolvere non potest: Vult rhetorum Graecorum et Latinorum opiniones retinere: Videt tamen definitionibus exempla non congruere: tandem Gordium hunc nodum, quem soluere non potest, quasi frangit. Figura, inquit, et tropi nomine saepe eadem sunt, et habent valde scrupulosam disputationem, sed ea nihil pertinent ad praesens institutum. Imo vero o Quintiliane, nomine

et definitione, et genere omnino distinguuntur tropus et figura: et si Verum sequi potuisses, nunquam tam ambitiose diligens videri voluisses: non esset ista scrupulosa tua disputatio. Significationes figurae et definitiones varias Quintilianus colligit. At vnica vera et propria et perspicua definitio pro tot nugis satis esset. Figurarum genera duo facit: reprehendit eos qui pauciora, et qui plura genera facerent. Utinam graecica ista Vanitas tibi paulo remissius Quintiliane placuisset: Artes constare debent vtilium et constantium institutionum traditione, non omnes hominum errores et vitia colligere. Quæris deinde qui numerus cuique subiiciatur: Duos ad verbum Ciceronis magnos locos recitas inter se etiam dissidentes. Oratorio enim tertio quadraginta tres verborum figura à Cicerone afficiuntur: in oratore tamen tantum ab eodem septemdecim ponuntur. Figura sententiarum illic quadraginta octo, hic quadraginta quinque. Verum quid citatus hic Cicero doctrina nobis adfert, inconstans praesertim et à seipso dissentiens? Excusandus credo tibi Cicero fuit, quia tu ab eo dissensurus esses. At Quintiliane, quomodo seipsum Cicero in oratore excusauit, cum à se oratorio tertio dissentiret? Quam vero non decet Quintiliane in arte describenda errorem cuiusquam et falsam opinionem defendere, ut veritatem interim deserat et prodas? Ut discipulos (quos instituendos suscipis) fallas et decipias? Reprehendis rhetoras quosdam, qui figuras affectus esse dicerent: hoc item dicit Cicero, cum figuras facit, iracundiam, execrationem,

Ciceronis in
figuris in-
constantia.

conciliationem. Cicero tamen tibi peccasse nihil videtur: Vetat enim tanti hominis, opinor, autoritas id libere profiteri. O iudicem verendum & humanum! At mallem dialecticum, mallem constantem, mallem verum. Secundo capite sententiarum figura tractantur a Quintiliano: figura tamen sententiae quid sit, non definitur. Est autem in absoluta sententia totius orationis conformatio. & ideo mutatis verbis etiam manet: eius genera certa quidem nulla adhuc noui: communicationes tamen quadam ipsarum inter se figurarum notari possunt. In interrogatione enim & responsione sunt permulta (Interrogationem illam dico, qua petitur aliquid & queritur) in interrogatione igitur solum, qua petitur aliquid, est optatio, deprecatio, addubitatio, communicatio. In responsione permissio, concessio continetur in utroque genere prolepsis & subiectio: in fictione prosopoeia, & apophasis: in abruptione digressio, auersio, reticentia, correctio: in amplificatione exclamatio, sustentatio, licentia. Ita species artis adumbrata quadam in hac doctrina diceretur. At Quintilianus non definit figuram sententiae, non partitur: sed suo more, ut superiora, ita sequentia hac permiscet & confundit. Numerat in figuris interrogationem & responsionem, & affectibus distinguit: cum tamen nec interrogatio, nec responsio, nec affectus ipse figura ex se sit, quauis in his figura quadam notentur. Possunt enim hac omnia esse exornata, id est recta & sine figura. Subiectionem Quintilianus vocat, cum nobis ipsis respondemus, a qua putat prole-

Figurarum
quadam ar-
tificio sub-
scriptio.

Interroga-
tio & re-
sponsio.

Subiectio.

psim genere diuersam esse: at fallitur, quia in omni prolepsi est interrogatio quadam & interrogationis restitio, qua subiectio est. Non persequar fictos a Quintiliano prolepsis modos, quales licet innumerabiles in omnibus figuris fingere, sed sine doctrina, sine usu. Miscet hic etiam correctionem: ut, Quamquam illa non poena, sed prohibitio sceleris fuit. At correctionis alia ratio est, & a prolepsi distincta. Similis est error in addubitatione, communicatione, permissione, concessione: illa enim duae prima figurae in interrogatione, duae secundae in responsione perpetuo sunt. Addubitando enim & communicando quaerimus utique aliquid, & rogamus: in permissione & concessione quasi quaesitum aliquid sit & rogatum, ita respondendo permittimus & concedimus. Sunt item in quaerendi quodam & regandi genere optatio & deprecatio, de quibus nullum verbum Quintilianus facit. Sustentatio sicut & exclamatio & licentia, figurae in amplificatione semper occupatae sunt. At duas postremas tollit Quintilianus: figurarum genere & numero. At quia formae sunt dicendi a communi & vulgari consuetudine remotae, figurae sane erunt. Huc aggregat sine nomine figuras augendis affectibus accommodatas. At nec affectus, nec simulatio figura est: Ironia enim tropus est, non figura. Est enim mutatio significationis a dissenteo ad dissenteum, vel in his exemplis quae recesit in his figuris Quintilianus. A quo repudiatus, ad sodalem tuum virum optimum M. Marcellum demigrasti. Ironia est in solo verbo (optimum) non in

Correctio.

Addubi-
tatio

Communi-
catio.

Permissio.
Concessio.

Sustentatio.
Exclamatio.

Ironia.

tota oratione. Quinetiam in aliis exemplis idem est: ut pro Sylla, Nisi paucos fuisse arbitramini, qui conari aut sperare possent se tantum imperium posse delere. Ironia enim est in verbo (paucos) possunt autem ironia multa coniungi: ut in Clodium, Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita antea cta servavit: & tamen tropi multi sunt, ut in allegoria, non figura una. In abruptione figura sunt, digressio, a-versio, reticentia, correctio. At correctionis separatim illustratio. (ut dixi) mentionem nullam Quintilianus facit. Illustrationem figuram putat, initio tamen capitis huius in Cicerone figuram non putauerat, cum Ciceroniana illa lumina numeraret, quae ipse figuras non censeret. Figura vero non est, sed potest ex omnibus & argu-
 Concessio. mentis & figuris fieri. Concessionem, confessionem,
 Confessio. consensionem tres figuras Quintilianus genere distin-
 Consensio. ctas arbitratur: ego genus unum, duo summum puto, & concessioni valde finitimam esse concessionem video. Contra ut notat separatim a prosopopoeia Quintilianus. At separari nullo modo potest. Corollarium vero tanti capitis (quo de figuris sententiarum dicitur) in Emphasi oratione longissima consumptum est, quae est, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur. At hoc Quintiliane ratiocinationis cuiusdam & conclusionis est, figura nihil. neque enim est nova orationis forma, sed ut quaedam cogitationis solers & acuta. Atque hoc genus, ut ex Quintilianis verbis constat, in scholis rhetorum tum maxime ferebatur. Tandem vero ne negligens videretur Quintilianus fuisse, aut non omnes

ineptias hominum in has institutiones contulisse, praeter figuras probatas, & praeter Ciceronis figuras iam memoratas, colligit tres & quadraginta novas figuras. Quamobrem? ne ut iudicium & prudentiam locis omnibus a Quintiliano, sic diligentiam requirere possemus. Laboravit, inuestigavit, legit, animadvertit, cum lauit denique quamplurima: at bona, utilia, vera, propria iudicare & discernere non potuit: initio libri huius tropum a figura separare non potuit: imò vero non potest hic figuram definire, non potest figuras a non figuris seiungere. Instrumeto uno Quintilianus caruit ad artis institutionem, maxime tamen necessario: syllogismus, syllogismus inquam, imò vero etiam methodus ei valde vehementerque defuit. Versatus sit in foro tot annos, in ludo iuventutem exercuerit: at docendi artem non tenuit: aut certe in his libris non adhibuit. Veruntamen figurae verborum reliqua sunt, & magis etiam confusae, quam sententiarum figurae fuerunt: ad eas igitur accedamus. In his vero tantam confusionem non apud Quintilianum solum, sed omnes rhetoras video, ut maior nulla adhuc fuerit. Nihil est arte tractatum, non definita in unum sum verborum figura, non generum distributio facta, multa pro figuris non figurae sunt admixta: exemplis species eadem, tanquam tamen diversa sunt distincta: denique, quod caput confusionis est, non modicum, figura nominibus inter se apud artis huius auctores tam confusae sunt, ut alia aliarum nominibus plerumque sint appellata. Sed nunc de Quintiliano, qui tertijs capitis initio

Figure
verborum.

dicit figuras saepe mutari, quod verum esto. tum vero quale est, quod Quintilianus ait ad hanc probationem: „ Veteres, ait, & praecipue Cicero, dicebant inuidere „ hanc rem: non huic rei. At Quintiliane, non solum isto modo Cicero non loquitur, sed male etiam Latine ab Aetio carmen illud conuersum proficitur in Tusculanis, Florem liberum quisnam inuidit meum?

Quintilia-
nus Cicero-
niana di-
ctionis
ignarus.

Atque hic locus admonere nos potest, quam negligenter in Ciceronis lectione sit hic homo versatus, qui non modo Ciceronis dictionem & phrasim imitadam sibi nullam proposuit, sed nec obseruauit quidem, aut animaduertit qualis esset. Duo genera figurarum in verbis Quintilianus deinde facit, grammaticum & rhetoricum. nec usquam meminit eius questionis, quam explicadam suscepit. Rhetoricas institutiones suas appellat: at debuit appellare grammaticas & rhetoricas, quia in his grammatica, dialectica, rhetorica confunduntur. Doceat enim grammaticus grammaticas, rhetor rhetoricas figuras: non misceantur in rhetoricis grammaticae: & aliquando tollatur bella ista defensio, Nec cessarius est usus harum figurarum oratori, propterea hic traduntur: potest enim orator etiam his uti, cum a grammaticis didicerit: sed tamen quae sunt haec grammaticorum figurae, quas hic sibi confundendas Quintilianus existimauit? In his enim tam malum grammaticum Quintilianum fuisse conuincam, quam malum rhetoricum esse adhuc docui. Metaplasmata fere vocantur a grammaticis, quando in oratione genus generis, numerus numero non respondet: partes alia pro aliis

ponuntur. In quo denuo Quintilianus indicat non modo Ciceronis, sed nullius hominis phrasim sibi propositam fuisse. Facere contumelia a Cicerone reprehendi notum est (ait) affici enim contumelia dicebant. Verum Quintiliane, Plautus & Terentius facere contumeliam ante Ciceronem dixerunt: Tu contumeliam alteri facias, tibi non dicatur, (ait ille) Hic autem, Tu nouo modo ei faceres contumelias: & quantum usitatus esset, contumelia afficere, quam contumeliam facere: attamen etiam Latine dicebatur, contumeliam facere: & in reprehendendo Antonio cupiditas paulo longius Cicerone prodixit. Ergo Quintilianus in elocutionis & phrasim genere rursum labitur. Similes deinde Quintiliani lapsus sunt: ut vetustatis obsoleta exempla notat in Virgilio, vel cum se pavidum contra mea iurgia iactat.

Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci.

Quasi vero non similiter etiam utroque Cicero, venuste scilicet & usitate sit usus, vel quod est in eodem decreto scriptum (ait pro Placco) Sed enim non solum ingenij, sed etiam naturae atque virtutis (ait pro Archia) Immiscet deinde Quintilianus inter figuras grammaticas de figuris sententiarum Apostrophen, quae tamen antea tradita suo loco inter figuras sententiarum fuerat. Atque totus hic de grammaticis figuris tam confusus locus, Quintiliani dialecticam valde demonstrat. Redit deinde a figuris grammaticis ad rhetoricas figuras. Primum earum genus facit per adiectionem, & figuras enumerat repetitionis sine nominibus ὁμιολογίαν, ἐπαναληψίν, ἀναδιπλώσιν, ἐπαιροδόν, ἀναφορὰν, ὁμοιοπαλίαν, συμπλοκήν.

sic enim quidam nominant: confundit inter eas πολυπλοκότητα, & gradationem, qua dua commutationem habent: non adiectione & asyndeton, quae detractionem habet, non adiectione: conturbat etiā multa de congerie, quam μεταβολή vocat, & de dissipatione, de synonymia verborum & sententiarum: qua figura specie per se nullam obtinent. secundum deinde genus sequitur, quod detractio fieri Quintilianus dicit: in quo species quinque enumerat, μεταβολή, qua metaplasms est in poetis magis aliquando permissus, quam in qua vlla in oratione laudatus, tātum abest ut figura sit. Asyndeton, & συνεισθημένων grammatica magis, quam rhetorica figura adduntur. Tum συσσωρεύσεις, & ἀντιθέσεις, quarum illa res contrarias coniungit, hac similes discernit: quod elocutionis nihil est omnino, nec ideo figura quicquam. Tertium genus triplex additur ex similibus, paribus, contrariis. At tota ratio contrariorum argumenti est, elocutionis nihil est, ideoque figura esse non potest. In primo similitudinis genere, ὁμοιοπαρονομασία figuram facit ex eo schemate quod antea πολυπλοκότητα appellavit: ut mulier rerum omnium imperita, in omnibus rebus infelix. Hac enim casuum varietas πολυπλοκότητα est. παρονομασία pro correctione item hic confundit: ut quae lex privatis hominibus lex esse non videatur. Miscet etiam ἀντιπαρονομασίαν, ut filius ad patrem, Non expecto pater mortem tuam. Et pater contra filio, Imo rogo expectes: Vbi figura nulla est, sed sarcasmus ex ambigua verbi significatione. Illic enim expectare significat desiderare, hic vero praestolari.

Atque his duobus nominibus τις ὁμοιοπαρονομασίας καὶ παρονομασίας, cum nihil significetur, nisi figura ea in qua verbum paululum immutatum atque deflexum varia significatione usurpetur: ut, Non emissus, sed immissus: non orator, sed arator, quae breviter & perspicue posset explicari, cum, inquam, nihil aliud significetur, hic tamen longissima oratio & ineptissima confunditur, ut nihil tamen novi doceatur. Quatuor deinde similitudinis genera a Quintiliano proponuntur, παρονομασία, ὁμοιοπαρονομασία, ὁμοιοπλοκότητα, ὁμοιοπαρονομασία, cum primum & quartum idem sit, & utrunque fiat e paribus membris, nec quicquam differant. ὁμοιοπαρονομασία etiam falso putat Quintilianus esse in his exemplis, Picit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia: nisi forte in duobus postremis membris. postremam e figuris verborum facit ἀντιπαρονομασίαν, in eoque fallitur: argumentum enim figura non est, ἀντιπαρονομασία autem ex dissimilibus argumentum est: non igitur figura. Colligit Quintilianus ad extremum omnes rhetorum ineptias & nugae, ne credo parte aliqua institutionis rhetoricae diligentiam Quintiliani potius, quam prudentiam requireremus. Separat tandem Quintilianus a figuris compositionem, sed ineleganter admodum & inconsiderate. Quid enim est figura Quintiliane? Conformatio (αἰς) elocutionis remota a vulgari consuetudine: At, inquam, compositio & numerus est elocutionis conformatio remota a vulgari consuetudine: Est igitur figura. Hanc autem syllogismi conclusionisque regulam si didicisses,

Compositio.

si adhibuisses describenda artis & componenda doctrina legem, Quintiliane, ista tam inconsiderate nunquam effudisses. Mirabile vero rhetoris huius ingensum est: praeceptorum enim de compositione Quintilianus non definit initio, deinde non diuidit, sed longissimo exordio utitur & verbosissimo, ubi ratio doctrinae nulla est, quemadmodum antea fecit in capite de ornatu. Exordio tandem conclusio sequitur compositionis doctrina, in qua tres primum diuisiones ineptissima collocantur: prima est orationis in iuncta & solutam. Quid enim Quintiliane? Recipis te de virtutibus elocutionis praecepta positurum, & hic tamen ex compositione virtutis & vitij elocutionem distribuis, ut alia composita sit, quod est laudis & virtutis: alia incomposita, quod est vituperij atque vitij. Corrigit tamen te, & ait in sermone & epistola numeros laxiores potius esse, quam nullos, ut oratio cuiuscunque generis sit, composita esse debeat: quod sane tam verum est, quam de reliquo orationis ornatu. Tropi quidem sunt & figura in omni oratione, sed pro rerum quae tractantur, & personarum quae docentur, ratione ornatus augetur, aut minuitur. Secunda diuisio est in *καμπητα, ῥοδα, μελοδον*, quae diuisio compositionis non est. Potest enim oratio his omnibus partibus esse distincta, & tamen ineptissime composita.

Compositio-
nis secunda
diuisio vi-
tiosa.

Atque tota illa consideratio grammatica est, cum in orthographia grammatica docendum sit, quomodo puer orationem interpunctis diuidere, & quibus modis debeat distinguere. Tertia partitio omnium stultissima est, quae tribuitur compositionis ratio trifariam in ordine,

Compositio-
nis tertia
partitio vi-
tiosa.

iuncturam, numerum. Primum compositio ipsa & numerus idem plane est: siquidem oratio numerosa & composita eadem est, nec ulla est composita, non numerosa, siue contra: etsi quicquam de reliquis partibus ad compositionem necessarium dicitur, id ipsum commodissime in numero diceretur. Odo vero de quo praecipitur, hic a Quintiliano falsus est: neque crescere debet perpetuo oratio, ut ait Quintilianus, sed cum minuendi gradus pares sint amplificandi gradibus, quoties extenuanda res erit, toties decrescat oportet oratio. Est & alius naturalis ordo (ait Quintilianus) ut viros & feminas, diem & noctem, ortum & occasum dicas potius, quam retrosum. Veruntamen siquid ordinis ista dignitas ut plerumque obseruanda est, certe de rebus ipsis, non de verborum ordine obseruanda est. At plerumque tempus quod sequimur contra est: Fratres gemini dicendum (ait Quintilianus) non gemini fratres. At Lilius (cuius lacteum candorem tantopere hic ipse magister admiratur) primo libro ait geminos fratres, & ter geminos fratres. T. i. proluxa vero de ordine partium orationis altercatio valde ridicula & inepta est, qualis est in iunctura de hiatu vocalium & asperitate consonantium: ubi valde miranda est Quintiliani negligentia dicam an ignorantia nescio. De vitij differt quae de vocalibus & consonantibus in compositione possunt accidere: de virtutibus, quae sunt huic necessario exprimenda, verbum nullum facit. Ex literarum enim naturali bonitate magis, quam ex temporum in syllabis dimensione omnis singularum dictionum &

grauitas, & iucunditas, & splendor, & obscuritas, & magnificentia, & subtilitas, atque omnino omnium numeri virtus oritur. Nec satis est monere, qui pedes numerum suauiter instituant, qui concludant. Multum enim interest quæ sint in pedibus longæ aut breues vocales. Longæ fuerint prima & tertia vocales, an nihil interesse inter utriusque sonos arbitramur? an nihil atcessionis fieri ad vocalium sonos ex consonantium coniunctione iudicamus? Imò verò potest numerus alius alio vel gravior, vel ingravior esse, nec ista per syllabas distinctio temporum, sed vocalitas, sed & quævis numerum efficiet. De tertio tandem compositionis membro, quod tradit Quintilianus, quomodo rhythmum diuidit? Rhythmus (ait) par est ut dactylus: aut sexcuplex, ut pean: aut duplex, ut iambus. O partitionem & ineptam & insulsam! Primum quid utilitatis habet ista partitio, etiam si vera sit? quæ pars deinde compositionis, quæ ratio doctrina refertur ad istam parium, sexquiplicium, duplicium comparisonem? nulla omnino. Deinde verò quàm est ridiculum & insipidum sic partitionem informari, ut plures partes relinquant, quam complectare? At maiorum rerum cum minoribus collatio quinque differentias habet: πολλαπλασιον, unde duplex est ratio: ἑμιασιον, unde sexquiplex: ὁμομετρον, πολλαπλασιον ἑμιασιον, πολλαπλασιον ὁμομετρον: de quibus tribus postremis generibus nihil hinc attingit Quintilianus, & primi generis unam tantum attingit, cum sit eiusdem generis amphibrachys & breui, longa, breui: habet enim rationem multipli-

Numerus.

Pedurvitio-
sa partitio.

cem triplam, & dochimus, cuius postea Quintilianus meminit & breui, duabus longis, breui, longa, si medio spatio diuidatur, rationem efficiet ἑμιασιον. Quare tota ista partitio explodenda plane est, & ad Aristotelis (a quo videtur Ciceroni & Quintiliano reperta) sophisticas argutias referenda. Verum perge: singulares sunt deinde metri & rhythmus differentia, quas Quintilianus instituit. Metrum, inquit, constat or-
 „ dinc, rhythmus spatio temporum: ideoque hic quali-
 „ tatis est, illud quantitatis: quasi verò nullus sit ordo
 „ in prosa oratione, & non intersit plurimum longæ,
 „ an breues sequantur. Secunda differentia primæ sa-
 „ pientia par est. In rhythmis indifferens est (ait Quin-
 „ tilianus) dactylusne ille priores habeat breues, an se-
 „ quentes: in versa pro dactylo poni non poterit anapa-
 „ stus aut spondeus. Quid ergo Quintilianus? si nullus est
 „ in oratione ordo syllabarum longarum & breuium,
 „ nec refert an tres syllabæ (quarum una longa sit, duæ
 „ breues sint) faciant anapestum, an dactylum, quid est
 „ quod postea tam multa de ordine longarum & bre-
 „ uium in pedum coniunctionibus commentaris? quorsum
 „ tot observationes tuæ, si nihil interest, præcedant bre-
 „ ues an longæ? Aliæ duabus his differentiis sequuntur
 „ similes differentia, quod metrum sit in verbis, rhythmus
 „ in corporis motu: quasi verò versus ille,

sic sature lachrymans, clausisq; immitit habenas,
 potius in singulis verbis, quam in vniuerso sex pedum
 numero concludatur. O doctorem doctrina, quam pro-
 fiteris, expertem! Verum tot ineptias omittamus, & ca-

Rhythmus
& metri dif-
ferentia ri-
dicula.

Summa
compositio-
nis & vera
doctrina.

Numeri spe-
cies inepte
a Quinti-
liano colligi-
untur.

tera consideremus. Vitaueris in soluta oratione carmen perfectum, & initio orationis initium carminis, & in fine, finē: ex omnibus & omnium generum syllabis, sed Variatis & moderatis orationē componere licebit. At Quintilianus Aristotelem & Ciceronē sequutus, Vanissimas artes nobis explicauit. Pedes dissyllabi sunt quatuor, trissyllabi sunt octo. Quid tum? Ex his species numerorum quadraginta Quintilianus efficit. Verum quam ridiculē atque ineptē! Nam in hac obseruatione non solum eundem numerum modis pluribus inutiliter obseruauit, sed sibi ipsi plerūque repugnauit. Nam si per quatuor extremas syllabas, quod Quintilianus etiam hic interdum facit, numerum distinxeris, & ultimā pro indifferenti (quod eidem etiā placuit) sumpseris, certē omnes Quintiliani obseruationes tam variā ad octo redibunt, atque aliis aliā repugnabunt. Affirmat Quintilianus numerum ex paene primo & spondaeo vitiosum esse in clausula, ut, Brute dubitauit. At eundem mutata obseruationis specie laudat. Accipiet (ait) ante se choreus & pyrrhichium, ut, Omnes prope ciues virtute, gloria, dignitate superabat. Sex enim postrema syllaba in utroque exemplo parem numerum habent, cum sit ultima Quintiliano indifferens. Duo spondei (ait Quintilianus) non ferē coniungi patiuntur, quod tamen Cicero in Crasso probauit, & Quintilianus ipse in tribus aliis obseruationibus laudauit, molossus & palimbacchius optime claudunt. At ultima indifferenti tres spondei hic coniunguntur, ut patet etiam Quintiliani exemplo, Et spinis respersum.

Optime claudit (ait idē) bacchius & palimbacchius, spondaeus & choreus. At ultima indifferenti posita, spondei item duo postremi sunt. Tanta caligo rhetoris huius menti offusa est, ut non modō nugatorie sapius idem repetat inutiliter, iteretque, sed sibi ipsi contraria repugnantiaque dicat: ita sine dialectico syllogismo, sine iudicio his in rebus versatur. Longissima reliquo capite oratio consumitur, quis modus compositionis sit, quomodo eius iudicium penē naturale totum sit, quod verum est, tum de incisorum, membrorum, periodorum, historiae, exordij, narrationis, confirmationis, epilogi compositione, quod est sanē peridiculum. Definuitur a Quintiliano incisum, sensus non expleto numero conclusus, quasi vero incisi ratio pendeat ex numero, ut si numerus expleatur, aut non expleatur, idcirco incisum esse, aut non esse necesse sit, & in incisis non possit non plenus esse numerus, nec tamen incisa esse desinant. Citat Quintilianus a Cicerone exempla, & cum eo errat, Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas. Verum ego hic membra quatuor video, non incisa quatuor. Simili errore in membrorum & periodorum doctrina vagatur Quintilianus, nec ex eius oratione sciri potest, quid horum quicquā sit. Dicam verō, quonia ipse non dicit, incisum, est imperfecta sententia: membrum, perfecta quidem, sed alio tamen relata sententia: periodus omnino perfecta atque absoluta. ut syllogismus omnibus ex partibus constans periodus est: Propositio, assumptio, complexio membra, quae si vno verbo sententias complectantur alias, incisa sunt: ut his,

Incisum
quid

Vna Eurisq̃ue, Notisq̃ue ruunt, creberq̃ue procellis
Africus,
Incisa tria sunt; periodus itaque aliquando breuior
erit, ut

Nihil sapienti præter culpã in vita præstandũ est.
Atque in his orationis formis, sicut in compositionis
partibus tam multa quæ fabulatur Quintilianus, nul-
lam doctrinæ rhetorica micam habent, sed inanẽ pom-
pam, & sophisticam ostentationem nescio quam: ut
imperiti discipuli magistrum talem admirentur, ab
eo doctrinam nullam consequantur. Quamobrem vi-
demus in capitis huius tam proluxa confusione quàm
multa Quintilianus peccauerit: exordium libri instar
sine arte, definitio huius artificij nulla, partitiones ri-
dicula & vitiose: numeri poetici & oratorij ineptæ
differentiæ, numerorum observationes confusissimæ &
inertissimæ sine certa argumenti vilius scientia, sine
vlla syllogismi prudentia mera ferè ac perpetua nugæ.

In librum
decimum.

Decimus liber descriptæ artis exercitationem quan-
dam demonstrat. Primo autem capite longissimo illo
quidem, eloquentiæ habitum, id est æquari parari legen-
do, scribendo, dicendo præcipit Quintilianus. De legen-
do itaque totum primum caput est, de scribendo qua-
tuor proxima, de dicendo reliqua duo. Atque primo
illo capite disputat Quintilianus, tametsi orator veras
causas agendo eloquentiæ candidatus excitare multum
potest, scriptæ tamen orationis lectio certior esse iu-
dicij & maioris fructus. Quemadmodum Cicero cum re-
uersus Athenis, decem annos perpetuos (ut ex scriptis

Auditio
melior le-
ctio.

eius obseruauit) quotidie in foro, in curia, in rostris o-
ratores audiuit, legit etiam interim scriptas oratorum
varias orationes. Quintilianus igitur existimat le-
ctionem eiusmodi, quàm auditionem vtiliorẽ esse. At
vehementer hic ab eo dissentio, & exercitiæ artis huius
eum rationem ignorare contendo. Rhetorica enim sicut
& dialectica & cuiusvis exercitiæ artis ratio duplex
omnino est, diuina & humana. Primum enim est ut
artis vsum in propositis exemplis cernamus, deinde si-
milia his effingamus. Ut igitur præcepta artis melius
cognoscuntur audiendo diligenti & erudito doctore, q̃
eius legendo libro: sic vsum præceptorum primum melius
audiendo, q̃ legendo exercetur. Recens est & infirma
artis cognitio, quæ facilius multo alio ducente, & viâ
indicante sequitur, q̃ per se progreditur: multa & tro-
porum & figurarum & omnis elocutionis exempla rudis
& nouitius discipulus dicente Cicerone perspiciam su-
bito & admirabor, quæ in scriptis eius orationibus vix
multa observatione tandem deprehenderem. Neque ta-
men in veris causis duntaxat oratores ad hanc exerci-
tationem audiri iubeo, sed magistros orantes in schola
suis exemplis hic præire volo, ut non solum discipulis bene
dicendi artem ex pictis præceptis ostendant, sed multo
magis vsum viuus exemplis aperiant: quod idem fere
paulo post in imitatione Quintilianus docet. Da mihi
rhetorẽ non solum docendi, sed etiã dicendi peritum.
Da Ciceronem qui Calio, qui Dolabella, qui Hircio, qui
Pansa, qui Crasso, qui multis aliis fuit, an non ru-
dem eloquentiæ discipulum melius audientem docebit,

quam eius orationes docerent? Hac igitur scholastica auditio prima sit, deinde omnibus locis oratores omnes audiantur. At in lectione firmitus iudicium est (ait Quintilianus) Credo scilicet discipuli iudiciū firmitus esse solum, quam si iudicio præceptoris confirmatum fuerit. Pudet dissentire (ait Quintilianus) Quasi vero discipulus iste noster in eloquentiæ studiis excedens ad oratorem audiendum iudex rhetorica ignarus non peritus obseruator accesserit, & Colotes Teius cum Thimantis tabulam spectaret (qua pictor hic viderat cum immolanda Iphigenia, tristis Calchas esset, mæstior Ulysses, mæreret Menelaus, obuiuendum caput Agamemnonis esse, quoniam summū illum luctum penicillo non posset imitari) tum, inquam, in hac tam miserabili & lamentabili pictura Colotes lachrymis oculos complexit, non in omnes artificij rationes animum potius intenderit. Alia docti contemplatoris & sapientis obseruatoris persona est, alia improuidi, nec artem animaduertentis auditoris. Quamobrem primum fuerit eloquentia discipulus, auditor & disertorum magistrorum & eloquentium oratorum: deinde lectorem: ut in audiendo, sic in legendo obseruabit omnes artis sue laudes in tropis & figuris. Hoc Quintilianus non monet. In commemorandis autem rhetoribus quos eloquentiæ discipulo legēdos putat, relabatur ad errorem primi & secundi libri, poetas primum, deinde historicos, oratores tandem proponit, atque ita nobis analysin describit. Deinceps accedit ad genesin, secundam exercitationis partē, ut imitando vel per nos ipsos aliquid

conando scribamus & dicamus. Secundo igitur capite laudat Quintilianus imitationem, nec tamen satis esse ^{imitatio.} putat: sed conandum aliquid supra eos, quos imitamur: in quo libenter assentior, nisi quod non imitabilem inuentionem existimat, in hoc enim grauius errat. ^{Inuentionē imitabilem falso putat Quintilianus.} Ex omnibus enim dialectica & rhetorica partibus nullam facilius est imitari, quam inuentionem. quia nullum est argumenti genus non notatum & descriptum nullius forma est argumenti, cuius simile nullum possit in alia causa reperiri. Duo (ait) imitationi esse proposita, quos imitemur, quid imitemur: hoc etiam concedo. ^{Decorum.} Multa miscet hic de decoro inepte. de hoc enim nihil adhuc præcepit, nec in rhetoricis elocutionis vel actionis præceptis quicquam est tradendum. Hoc enim si cuiusquam artis est, dialectica prudentiæ est magno usu rerū confirmata, non rhetorica. Plures imitandos, non vnum Quintilianus existimat, id etiam libenter accipio, ut potius multorum virtutes, quam vel vnius etiam vitia consecemur, modo tamen in optimis quibusque confirmatus prius fueris. Tercio capite præcipit Quintilianus ^{Scriptio.} quam diligentissimè, & quamplurimum scribendum esse, ut bene potius quam cito scribatur, tandem vero celeritas usu & consuetudine coparetur. Quod ex parte quidem, non totum verum est. Volo enim ut Cicero, ut Quintilianus etiam libri secundi capite quarto vult, se efferat in adolescente fecunditas, ut sit quod amputari possit. Non enim potest in eo succum esse diuturnus, quod nimis celeriter maturitate est affecutum. Quamquam reprehendit Quintilianus ipse deinde in scri-

bendo nimiam & diligentiam & negligentiam. Reliquum caput de loco, de ceteris, ubi scribatur, sicuti caput proximum de emendatione nihil admodum precepto illo dignum habet. Quinto capite tractatur fere idem argumentum, quod scriptio conuertendis in sermonem Latinum Græcis commode adhibeatur. Quasane exercitatio rudis & nouitio eloquentiæ Latine discipulo non conuenit, qui Verborum copiam nondum pararit, ut ea Græcam eloquentiam Latine reddat. Probat etiam Quintilianus eandem ex Latinis conuersionem, præsertim de carminibus, quia res una dici pluribus modis possit. In quo etsi merito à Cicerone dissentit Quintilianus (Cicero enim hanc exercitationem in secundo de oratore, argumento leuissimo tollit) attamen hæc exercitatio non nisi confirmato iam & corroborato stylo prodesse poterit, & in eodem viro cum superiore fuerit. Reliqua de thesi & declamationibus similia sunt, qualia sunt toto capite septimo, quod extemporalis dicendi facultas paretur arte, exercitatione, nihil habent noui precepti, sed inanem loquacitatem propriam Quintiliani. Quamobrem de exercitatione libro decimo ita præcipitur, ut de artibus ipsius partibus est præceptum, nihil perspicue definitum, nihil acute partitum, nihil ad verum usum congruenter expositum est, nullum denique dialecticum vel consilium vel iudicium est adhibuitum.

Cicero à
Quintilia-
no bene re-
prehensus.

De decoro
ex undeci-
mo libro.

Undecimo libro de decoro, memoria, pronuntiatione præcipitur, & in singulis rebus capita singula consuntur. Primo itaque capite longissimus sermo de apte

dicendo consumitur, sed hoc totum decori tam prolixum præceptum valde in rhetoricis præceptis est indecorum. Videre enim quid deceat omnino omnibus in rebus, si qua possit ars proprie explicare, dialectica certe fuerit, quæ leges omnium rerum communes, & maxime generales ostendit in argumento, syllogismo, methodo, quid conueniat in omni re atque causa, quid vere deceat, quid non deceat. Attamen quantum id generatim in dialectica præcipitur, id etiam priuatim & singulatim ex aliis artibus singulis intelligitur. Decorum in sermonis puritate & elegantia ex grammatica, in elocutione & actione ex rhetorica, in numerorum supputatione & magnitudinum diuisione in concentibus & sonis, in astrorum motibus ex arithmetica, geometria, musica, astrologia: in stirpibus & plantis atque animalibus ex physica: in virtutibus & moribus ex ethica philosophia: in aedificiis, in agris ex architectura & agricultura: in omnibus & dictis & factis, in omnibus rerum quotidianarum & nulla arte comprehensarum consiliis ex humana earum rerum prudentia: denique in omnibus rebus quid decorum sit, cognitio ipsa atque scientia & usus declarabit. Nec tamen separatim de decoro & distinctum ullum præceptum erit, quia decorum ipsum conueniens ea perfectio est, quam artes suis præceptis, quam ipsa humanitatis ratio & sapientia demonstrat. In rebus vero nulla arte singulari comprehensis, communes ingenij & nature dotes, quas dialectica interpretatur, excitanda & adhibenda erunt: Usus item, mores, exempla admonebunt.

bonum in
ingenij ar-
te
bonum se

De memo-
ria.

Quare quod tam late pateat, ridiculum sane est rhetorice veluti proprium subiicere. Secundo capite Quintilianus accumulatur Græcorum omnes ineptias de locis & imaginibus ad memoriam conformandum: quas ipsas merito deridet, & suas nugas Carneadæ, Metrodorum, Simonidem earum inuētores habere iubet, simpliciora & meliora putat esse diuisionem & compositionem cum labore & exercitatione coniunctam: quod sane maxime in Quintiliano laudo & probo: ac si diuisionis artem & ordinis proponeret, multo magis etiam laudarem & probarem: tum enim memorie artem nobis explicaret. Ars memoria (ait) tota posita est in diuisione & compositione. Queramus igitur quæ sit ars ordinis, quæ sit ars, quæ res diuidat & componat, tum memorie artem inueniemus. Est autem in dialecticis syllogismi & methodi præceptis tota hæc ordinis doctrina diligenter in nostris institutionibus exposita. Vera igitur illic memorie ars & dialectica propria omnino est.

De pronun-
tiatione.

Itaque Quintilianus in isto capite res alienas quidem, & plerunque etiam ridiculas tradit, sed tamen vero propiores, quam adhuc permultas tradidit. Cuiusmodi caput de pronuntiatione multis quidem præceptis utilibus refertum, sed totidem nugis oneratum, ut ineptie facile necessarias institutiones superet. Vana siquidem curiositas est in tam multis & vocis & gestus sectionibus, cum tota illa tot versuum millibus accumulata doctrina paucis verbis perspicue tradi posset. De duodecimo libro prima illa initio à nobis disputata sunt, quod orator sit vir bonus, quod philosophus, iureconsultus;

historicus: proxima autem quæ primum sint agenda causa, & quid in his & si, scipiedis, & discendis, & agendis sit obseruandum: itemque postquam à foro discesseris, quibus rebus otium sit oblectandum, non vnius artis rhetorice decreta, sed eius aduocati (quem nunc vulgo dicimus) studia quadam demonstrant. Et longissimum caput de generibus dicendi, rhetorice elocutionis proprium nil habet. nec enim distinctio grauitatis, humilitatis, mediocritatis in oratione sumitur ex verbis tantum, sed ex rebus ipsis, ut hæc partitio sit communis inuentionis cum elocutione. Quamobrem si lubet quinque postremorum librorum subductis rebus omnibus considerare, quæ descriptio doctrina fuerit, ut non liceat idem dicere, quod de superioribus inuentionis & dispositionis libris ante dictum est, & artem & artis usum penitus à Quintiliano conturbati: certe verè confirmari poterit multis & inanibus præceptis artem rhetoricam in elocutione & actione oncrari, & longè maiorem inanis ostentationis & pompa speciem iactari, quam veræ & solidæ doctrinæ rationem demonstrari.

CAROLO LOTHARINGO

Rhemorum Archiepiscopo Mecænati suo

Petrus Ramus S.

*Ad quantum Idus Octobris, quannū nihil nobis
otiosius esse potest, Aristotelis tamen ~~ἐκτατον~~ ἐκρον
inire cœpimus: Vrum? inquires, Σχολόν, inquam, quod
esset aptior homini desidioso, & dum (re ait ille)
-clarum mane fenestras*

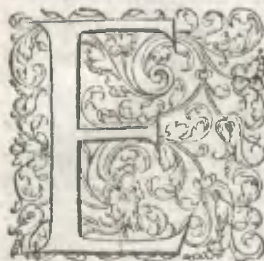
Intrat, dormitanti. εἰς τὸν αὐτομάρι τάλαί
fratris mei matutinas vigilias dimisi. Quod utrunque
spatium (quanvis ipse minime facio) populo tamen no-
stro conficiendum suasi, & sane (nisi quid improbe re-
fractariolus fueris) persuasi. Mitto ad te oratiuncu-
lam, non ut eam legas (quid enim habent haec nugae le-
ctione tua dignum?) sed ut si quis inertem aut nescio
quid esse me apud te criminetur, quanvis ego sim, ne ta-
men fateare: quin tanquam magna defensionis instar,
ad eum scilicet impediendum, tricas istas oblice. Nun-
quam (mihi crede) tantum illi erit animi, ut res tam
insulsus perlegat, atque ita si molestus esse desinet, mi-
rifice liber ero. Vale praesulum humanissime.

Petri Rami Oratio de

STVDIIS PHILOSOPHIAE

et eloquentia coniungendis, Luræ habita

Anno 1546.

Res non ignoro, Auditores, me noui nihil hoc tempore vobis audietibus esse dicturum, propterea quod diuinas communis mihi cum Audomaro Talao fratre meo professionis partes eius oratione cognouistis, ut ille matutinis horis philosophiam, nos pomeridianis eloquentiam profiteremur: tamen in hac noua auditionis noua forma, proponenda mihi videtur esse ratio maioris et clarioris argumenti, quoniam quae iustissima mihi causa visa est ad cohortandum, eadem vobis amplissima videri debet ad agendum. Nam me cum medioeris literarum cognitio, tum meae vitae perpetua consuetudo ad hanc causam suscipiendam adhortata est. At vero ut id studiosissime facerem, publicorum studiorum amor, doctoris officium, ipsae denique litterae una mihi vobiscum ad humanitatem proposita coegerunt. Non enim id nunc agimus, ut odiosa barbaries, inanes argutiae, vanae et inutiles nugae in scholas inducantur: sed ut optima iuuentutis erudienda doctrina, in omnibus gymnasiis suscipiatur. Quae cum ita sint, a vobis

Auditores, hanc veniam peto, ut me de vestris studiis dicentem benigne atque attente, sicuti facitis, audiat. Repetam Verò paulo altius instituti nostri originē, quò facilius omnes id quod volumus & probamus, intelligant. Fuit igitur, Auditores, apud veteres ea docenda iuuentutis ratio, ut philosophia studiis eloquentia studia coniungerentur, earumque disciplinarum precepta disjuncte, usus coniuncte traderetur. Siquidem vetus illa (ait Crassus) doctrina eadem fuit & recte faciendi, & bene dicendi magistra: neque disjuncti doctores, sed idem erant viuendi preceptores atque dicendi, ut ille apud Homerum phœnix, qui se a Peleo patre Achilli iuueni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem verborum, actoremque rerum. Atque hinc secuti rhetores, Gorgias, Thrasymachus, Protagoras magna vniuersa Græciæ fama se & sapientia, & eloquentiæ magistros esse profitebantur. Quorum gloria motus Aristoteles intelligendi prudentiam cum dicendi copia coniunxit: & cum antea matutinis scholis philosophiam solam doceret, pomeridianis etiam rhetoricam docere cepit, in eoque adolescentes non ad reliquorum philosophorum morem, tenuiter & aride differendi, sed ad rhetorum copiam in utranque parte, ut ornatiùs & verius dici posset, exercuit. Philosophos deinde graues oratores sunt imitati, qui tametsi se totos ad eloquentiæ laudem compararent, philosophiam tamen rhetoricis exercitationibus nunquam separabant. Hinc gloriatus est Cicero se oratorem non ex rhetorum offi-

cinis, sed ex Academia spatiis extritis: idemque Periclem, quod Anaxagoræ & Demosthenes, quod Platonis auditores fuissent, tantum reliquis ait oratoribus prestitisse. Neque verò philosophi & oratores solum veterem illam disciplinam coluerunt, sed nostri quoque reges eam nobis colendam tradiderunt. Quæ enim Athenis Academia primum fuerat, ea Romam deinde, postremo Roma Lutetiam commigrauit. Quæ in Vrbe, antequam vllum priuatum, qualia hodie tam multa sunt, gymnasium esset extructum, quatuor schola in stramineo vico fundata sunt, Francorum, Picardorum, Normanorum, Germanorum: inibique distinctis horis diei & philosophus & orator audiebatur. Quod etiam hodiernis declamationibus (quas determinantias vulgus appellauit) intelligi potest. His enim perpetuis orationibus qui lauream philosophicam affectant, cum biennium in philosophia posuerint, vigiliarum suarum rationem ex veteribus Academia legibus reddere coguntur. Superior verò ætas cum veteris illius Academia formam tanquam picturam accepisset egregiam, sed euanescentem vetustate, non modo eam coloribus iisdem, quibus initio fuerat, renouare neglexit, sed vix id quidem curauit, ut saltem figura veteris extrema lineameta seruaret. Professiones artiũ ita diuisit, ut non modo essent alij philosophi doctores, alij rhetorica, sed auditores quoque ita separati, ut qui philosophum audiret, eloquentiæ studium non modo nullum coniungeret, sed planè putaret alienum atque contrarium: nec philosophia vllum in poetis &

oratoribus vsum versari crederet, sed totum in scholastica de philosophicis praeceptis altercatione conclusum iudicaret: Ita nobilissima & antiquissima Academia Parisiensis institutio gymnasiorum (qua trecentis abhinc annis edificari coepta sunt) moribus nescio quomodo elanguit, ac iam prorsus inierit. Nostra vero aetate Francisci Valesii (quem honoris causa libenter, ut debeo, nomino) Regis cum virtutū omnium, tum sapientia in primis amantissimi, liberalitate recreari & excitari coepit. Omnis enim sapientia, omniumque ingenuarum literarum doctores, honestissimis stipendiis ornatos in Academia Parisiensi constituit, eosque nobis eiusdem diei distinctis horis auscultandos & audiendos proposuit. Haec est, Auditores, (de qua dicere proposui) philosophia & rhetorica coniunctio a primis penē hominibus instituta, a rhetoribus & philosophis accepta, retenta ab oratoribus, a nostris Regibus in hac urbe fundata: quam si verissimis rationibus suscipiendam esse intelligemus, mores (ut spero) nostros melioribus institutis modesto & equo (ut par est) animo vinci patiemur. Quapropter ut tota res facilius aestimetur, primum mihi videtur de utilitate huius institutionis, deinde de voluptate, tum de dignitate esse dicendum. Utilitas autem eiusmodi est, quae maxime nostros animos incendere atque inflammare debeat, in qua & discantium & docentium maxima & certissima bona aguntur. Nam (ut de commodis audientium primum dicam) si philosophici

studij tempora tribus annis ac sex mensibus (tot enim legibus nostris definita sunt) ita diuidantur, ut aliis horis philosophia, aliis eloquentia doceatur, fructus studiorum multis partibus augeri, & labores eorum maxime minui celerrime sentiemus. Etenim ut a grammaticis puer informatus, cum ad rhetoras accesserit, praeeritis grammatica vigilias non despicit, verum sermonis elegantiam maiorem, tum propositos authores imitando, tum plurimum & assidue scribendo & dicendo sibi comparat: sic idem troporum & figurarum ornamentis a rhetoribus ornatus, cum ad dialecticos transibit, rhetorica ille ornamenta non contemnet, sed dialecticorum coniuncta prudentia, legendis poetis, cognoscenda historia, oratoribus audiendis, bonarum artium scriptoribus peruolutandis, & exercitationis gratia laudandis, interpretandis, corrigendis, vituperandis, refellendis, in contrarias partes disputandis, omnibus omnium scriptorum, meditationum, declamationum modis amplificabit. Nunc vero puer iste quid agit? multos annos in grammaticis & rhetoricis retinetur, dum aliquid in eo maturum & perfectum videatur, id laudo: tum abiecta omni pure & proprie loquendi cura, damnata styli & orationis pristina diligentia, multis minis, plerumque etiam virgis, lectione poetarum & oratorum interdicta, in altercationes & clamores scholae coniiicitur, ut tandem grammatica & rhetorica studiis longa obliuione deletis, pro puro & nitido sermone, barbarissimos & solæcissimos facere, pro suavi &

h. iiij.

ornata oratione, spinosum aliquod & ieiunum sophisma latrare consuescat. At coniunctis (ut dixi) toto triennij tempore studiis, si epistolam antea facere, elegiam condere, rem propositam ornate pronuntiare didicerit, non modo hac eadem decurrendis philosophici curriculum gradibus retinebit, sed ampliora multo ac uberiora præstabit. Hæc utilitas magna quidem per se nobis videri debet, Auditores, quod consequentibus studiis, antecedentium nulli fructus amittantur, sed omnes augeantur: est tamen eo maior existimanda, quod insignem quandam doctrinarum lucem coniuncta secum habeat: nam cum isto modo artium fructum exquiremus, si quid erit ab earum doctoribus inepte & imprudenter cõturbatum, omnis eiusmodi error facileprehendetur ac tollitur. Rursus enim coniunctus demonstrabit quid utile, quid solidum, quid verum sit in præceptis: contra, si quid erit inutile, vanum, falsum, idem usus manifeste declarabit. Ita fiet ut quæadmodum in hortorum arboribus, sic in artium institutionibus alias conseruemus, quia fructum ferant, alias amputemus, quia fructum non ferant. Quid? quod eadem ratione tempora studiorum, laboresque mirifice minuuntur? Certos gradus in disciplinis explicandis ita distinctos temporibus habemus, ut primo tempore grammatica, secundo rhetorica, tertio philosophia perdiscatur. Sit igitur puer decimo aut duodecimo ætatis anno a grammaticis sic eruditus, ut Latine loqui, ut versiculos fingere, ut sermonem familiarem in epistola exarare non inepte possit, is Academia nostræ moribus,

in rhetoricis annos duos, sæpe etiam plures exercetur. Hoc secundum tempus est: tum demum decimo & quinto circiter anno, tertio quippe tempore, ad philosophos superioribus studiis omnibus omisis, (ut cognita prius videlicet obliuiscatur ac dediscat) deduci solet. Verum partitis, ut dixi, philosophia perdiscenda temporibus, ut pars altera mansuetioribus literis impendatur, intermedio illo tempore, quo rhetoricis discipulus iste traditur, eodem philosophis opportune & commode committetur. Ita cum uno & eodem tempore & intelligendi & ornandi præceptis instituetur, nullum præteritum tempus amittet, sed intermedio postremum anteuertet, & iuuenis admodum eo perueniet, quo vix senex, ac ne vix quidem unquam fortasse peruenisset. Quod equidem, Auditores, vehementer animaduertendum esse nobis arbitror: laborarunt enim superioribus annis Academia nostra moderatores ac principes, ut de constituto illo ac dimenso trium annorum sexque mensium curriculo annus unus detraheretur, propter molestam laborum longinquitatem, qua iuuentus debilitari, & a philosophia frequenter auocari dicebatur: decreta sunt publicis & consiliis & pecuniis legationes, quæ id a Christianissimo rege impetrarent. Quam voluntatem (si publica, non priuata rei causa inducitur) equidem laudare debeo. Sed per Deum immortalem, quid ab optimo, & longe post creatos reges humanissimo rege postulamus, quod non eius erga nos pietate prius affecti sumus, quam optare potuerimus? Nouerat enim antiquum illum (de quo initio dixi) iu-

uentutis informanda morem, quem cum summa non solum gloria sua, sed etiam felicitate nostra reuocauit, prudentissimo simul exemplo quemadmodum iuuentutem in gymnasiis erudiremus, quæ ratione graues, de quibus conquerimur, laborum molestias euitemus, admonuit: & ad subleuandum diuturnitatis tedium, non vnum de tribus annum, quod nostris legationibus petebatur, sed totum triennium, si verè de diuinis eius erga nos meritis æstimare volumus, condonauit. Principis igitur nostri tam singulare consilium de literis cum sapientia copulandis intueamur, admiremur, imitemur: & compendia temporum tam vehementer optata, tanto præsertim duce comonstrata ingrediamur. O populare verèque regiam sapientiam! o regem non solum Francorum regno, sed omnium gentium imperio dignissimum!

Dy tibi- (Regis enim gratius te regē lubet affari)

-si qua pios respectant numina, siquid
vsquam iustitia est, & mens sibi conscia recti,
Præmia digna ferant. Qua te tam lata tulerunt
sacula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluuij current, dum montibus Umbra
Lustrabunt, conuexa palus dum sidera pascet,
Semper honos, nomenq; tuum, laudēq; manebunt.
At fortasse dicet aliquis, ista quidem orationis & cognitionis coniunctione, præclare & studiis & artibus
& temporibus consulitur, at nobis nihil consulitur. Si quis igitur eiusmodi (qualem esse neminem existimo)
tam abiectus ac sordidus erit, qui nullam utilitatem

æstimet, nisi qua mar supio & crumena concludatur, excitet ipse se, & qua dica attentus audiat. Quid igitur? in quo utilitatis & emolumentis spem reponemus? an cum maximus in auditoriis nostris audietium numerus fuerit? At bone Deus, quid tam idoneum, tam opportunum ad scholas omnes complendum fingi vel excogitari potuit? tanta, mihi credite, regia illa consuetudine in scholas admissa, cognoscendi & audiendi cupiditas exorietur, ut non modo gymnasia, sed ne Academia quidem tam multis, tamque crebris adificiis multitudinem capere posse videatur. Nullus erit vir ingenuus ac nobilis, nullus senator, nullus mercator, nullus agricola, nullus cuiusquam fortune qui non cupiat liberos suos isto modo institui: nemo tam parcus, tam tenax, tam avarus pater erit, qui non percipide cuiusvis mercedis pretio tam pretiosum doctrinæ patrimonium liberis suis relinquat. Quamobrem videte num talem institutionē amplecti, ac omni studio fouere debeamus, ex qua maximus iuuentuti fructus, maxima disciplinis illustratio, maximum temporibus solatium, maxima præceptoribus emolumenta comparantur. At quoniam de utilitate dixi, nunc de voluptate pauca dicam: potest enim sic existimari, hanc institutione esse tam utilem, ut optanda sit: sic esse difficilem, ut pertimescenda sit. Vt nam, Auditores, perinde verbis explicare possim quod sentiam: neminem profecto tam durum, tamque agrestem esse arbitror, quem voluptatis futura cogitatio & commemoratio non summa voluptate afficiat. Quid enim est, in quo

exultare animis, latitia efferri, triumphare denique soleamus? Nempe cum iis rebus, quas amauimus, quas optauimus, perfruimur. Discipuli nostri è longinquis plerunque terris ad nos deducantur: quo porro desiderio incensi? quo amore inflammati? doctrina. Quanto igitur in omni doctrina maiores progressiones fecerint, tanto pleniores voluptates percipient. Atque ut antea molestissimis spinis debilitati, inanibus clamoribus fracti, perpetua rerum obscuritate deterriti, amorem philosophia deponebant: ita nunc suauissimis rebus illecti, liberalibus exercitationibus confirmati, clarissima luce inuitati, cum omnibus modis se & doctiores & disertiores quotidie fieri sentient, incredibili voluntate omnes vigilias tolerabunt, non sibi negotium exhiberi, sed otium condonari: non laborem imperari, sed delectationem comparari iudicabunt. Neque verò magistri in tanta discipulorum latitia lugebunt, sed ut boni agricola, cum segetes quas ipsi seuerint, latas ac luxuriantes aspiciunt, magno gaudio affecti superis gratias agunt: sic liberalis animi praeceptores immortaliter vberimo ingeniorum, sua diligentia velut excultorum & satorum, proventu gaudebunt: & qui prius duobus aut tribus discipulis, velut in nido pullis excludendis, frigescabant, nunc cum se frequentis & celebris auditorij doctores, & quidem cum fortuna (quam discentium liberalitas adferet) tum sapientia (quam syncerior usus efficiet) pulchros & beatos intelligent, quibus modis gestient? Antea de dialectica duris admodum & inuicundis praeceptiunculis sese obtun-

debant, nunc eius amoenissimum in omnibus dictis & factis maximis & minimis usum intelligent. Legebant antea pictos hominum mores in philosophorum libris, quid esset fortitudo, quid temeritas, quid liberalitas, quid effusio: nunc in poetis, in oratoribus, in historicis, eosdem mores, sed veris & viuis exemplis impressos perspicient. Antea quid essent venti, quid pluuia, quid tempestates, qua causa rerum & ortus & interitus efficerent, inquirebant: nunc eorum generum efficientiam in Virgilio, in Homero, in reliquis bonis authoribus suauitate magna recognoscent: quin etiam cum philosophia de vita & moribus, Horatij licebit, & Ciceronis morales libros coniungant; cum physici Lucretium, & multis in locis Ouidium & Virgilium: nec in ulla philosophia parte oblectandi otij materies inquam diligentibus & attentis doctoribus deesse poterit. Immortales, ita me Deus amet, esse cupient, ut ista conditione perpetuo doceant. Tertius & ultimus locus restat de dignitate: satis enim multa verba mihi fecisse videor, quamobrem esset hac institutio variis commodis necessaria, & multis oblectationibus periucunda: nunc quis honor, quae gloria possit hinc expectari, dicendum est. Magnū opus & arduum, Auditores, & multorum inuidia, calumniisque obiectum, sed ingreditibus aliud statuendum fuit, quod sequeremur: nunc quidem iam quocunque feremur, danda nimirum vela sunt. At quoniam res eiusmodi est, quae non facile verbis explicari possit, veterem aliquem huius Academiae doctorem centum abhinc annos

Vita functum cogitatione, si placet (quoniam mentes nostræ liberae sunt, & ea quæ volunt, intuentur) excitemus. Quid ille? si temporum suorum memoriam cum his temporibus comparabit, non quæ futura esse predicto, sed quæ iam in Gallia, Germania, Italia, Britannia, coniunctis cum rerum scientia literis effloruerunt, nonne stupefactus & attonitus hærebit? Neminem nisi barbaræ & ineptæ loquentæ audierat: audiet omnis ætatis innumerabiles Latine & ornatè scribes & dicentes: de Græcis literis vulgatum illud frequenter audierat, Græcum est, non legitur: audiet non qui Græcè legant expeditissime, quoties opus erit, sed qui totam eam linguam summa cum laude explicent. Quid reliquarum artium præteritas tenebras cum præsentī luce ac splendore conferam? Audierat in grammaticis, poetis, oratoribus, Alexandros de Villa Dei, Facetos, Græcismos: in philosophia, Scotos & Hispanos: in medicina, Arabas: in theologia, nescio unde ortos: audiet Terentium, Casarem, Virgilium, Ciceronem, Aristotelem, Platonem, Galenum, Hippocratem, Mo- sen & Prophetas, Apostolos, ac reliquos Euangelij veros germanosque nuntios, & quidem omnibus linguis loquentes. Quæ non aliter admirabitur, quàm si de mediis terra visceribus nuper exortus, solē, lunam, ac reliqua sidera sublatis in calum oculis, derepente suspiceret. Sentio, Auditores, ficta cogitatione vos esse commotos, quæ veteris discipline reuiuiscētis adumbratos dūtaxat honores attigimus: quid si veri cerne- rentur? quantos amores, quantas admirationes exci-

tarent sui? Nam quicquid est adhuc effectum, id tantum est, ut illi magnifici & illustres literarum principes ex monumentis suis agnoscerentur, ut eorum virtutes legerentur & amarentur. At neminem adhuc illorum similem videmus. Quamobrem? an Deus ille parens ingeniorum & artifex, excellentibus ingeniis procreandis defatigatus est? ego vero id existimare magnæ impietatis scelus esse duco. Quid ergo? institutio & educatio legitima nobis deest, sit idem ingeniorum cultus, qui quondam fuerat, non similes antiquis flores nos visuros speremus, sed pares fructus consecuturos considamus. Existent alij in grammaticis Aristarchi ac Parrones: alij in poetis Homeri ac Marones: alij in oratoribus Crassi & Cicerones: alij in philosophis Theophrasti & Platones: alij in medicis (qui iam propemodum sunt) Aesculapj & Apollines: in theologis Basilij, Chrysostomi, Cypriani, Hieronymi: alij denique in omnibus humanitatis ac doctrinæ partibus excellentes viri ac præstantes, quorum opera ac virtute iuuentutem informari, Rempub. gubernari, hominum salutem retineri, veram religionem demonstrari, non solum est omnibus votis optandum, sed omnium gentium linguis prædicabile & gloriandum. O florentem Academiam Parisiensem, si tam insignia dignitatis ornamenta consequatur. Consequetur autem, si cū philosophia studiis eloquentiam coniunxerit. Vna enim hæc coniunctio summos omnes & oratores, & philosophos, & medicos, & theologos dedit: contraria vero disunctio omnes literarum pestes peperit & aluit.

Quamobrem, Auditores, talis cum institutio sit ab heroicis iam olim temporibus constituta, à rhetoribus philosophis, oratoribus celebrata, à nostris regibus in hanc Academiam maximis dotibus & olim euocata, & nunc demum reuocata, cumque bonorum omnium generibus, eximia commoditate, singulari voluptate, admirabili dignitate prædita sit, ne tam immanes, tamque impie erga nosmetipsos ingrati simus, ut tam caeleste, tamque diuinum bonum nobis diutius inuideamus: sed potius a Deo Opt. Max. communibus animis precemur, ut reges, ut regum familiares, ut omnium Rerumpublicarum, ac nostra imprimis principes ad hanc generis humani felicitatem tuendum & amplificandum, quotidie magis ac magis velit incitare.

F I N I S.

R VI

606 a